

**İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL İNCELEMELER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ÖLÜMÜN VE YAŞAMIN APAÇIKLIĞI:
SADIK HİDAYET'İN ESERLERİNDE UYUMSUZUN İZİNİ SÜRMEK**

**Tarık DERELİ
116611046**

Prof. Dr. Nazan AKSOY

**İSTANBUL
Mayıs, 2019**

ÖLÜMÜN VE YAŞAMIN APAÇIKLIĞI:
SADIK HİDAYET'İN ESERLERİNDE UYUMSUZUN İZİNİ SÜRMEK

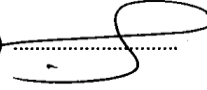
Manifestation of Death and Life :
Tracing The Absurd in the Works of Sadegh Hedayat

TARIK DERELİ
116611046

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Nazan AKSOY
İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

(İmza)

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Ayşe Fitnat ECE
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

(İmza)

Dr.Öğretim Üyesi Rana TEKCAN
İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

(İmza)

Tezin Onaylandığı Tarih : 14.06.2019
Toplam Sayfa Sayısı :

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Sadık Hidayet
- 2) Albert Camus
- 3) Sisifos Söyleni
- 4) Uyumsuz
- 5) İntihar

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Sadeg Hedayat
- 2) Albert Camus
- 3) The Myth of Sisyphus
- 4) Absurd
- 5) Suicide

ÖZET

Bu tez çalışması, İranlı yazar Sadık Hidayet'in yaşamı ve yapıtları üzerine odaklanır. Modern İran öykücülüğünün kurucularından bir olan Hidayet, yarattığı eserlerle 20. yüzyıl İran edebiyatına yeni bir soluk getirmiştir. Hidayet, öncüllerinin ve çağdaşlarının aksine, bireyi merkeze alarak "saçma" evrendeki sancılı varoluş serüvenimize ayna tutar. Eserlerinden hareketle; varoluş sorunu, uyumsuzun başkaldırısı, yabancılaşma, intihar ve ölüm gibi izlekleri açığa çıkarmaya çalıştım. Bu noktada Albert Camus'nün Sisifos Söyleni adlı denemesi tezimin anlam dünyasını zenginleştirmiş ve yol haritası olmuştur. Ayrıca Furuğ Ferruhzad başta olmak üzere, aralarında yazgı birliği olduğunu düşündüğüm çeşitli şairlerin şiirlerine de yer verdim. Şiirin sözcükleri ve anlamları aşan gücü, Hidayet'in eserlerinde açığa çıkarmaya çalıştığım aşkın duyguya katkı sağladı.

Çalışma dört bölümden oluşur: Birinci bölümde; Kierkegaard, Heidegger ve Sartre gibi filozofların varoluşçuluk anlayışları hakkında özet bilgiler sundum. Ardından, çalışmanın zeminini oluşturan Sisifos Söyleni adlı yapıttaki uyumsuz kavramını açıklayarak, tezimin ana konusuyla ilişkilendirmeye çalıştım.

İkinci bölümde; Hidayet'in yaşam öyküsü ve edebi kişiliği anlatılır. Kısa bir biyografik anlatımdan kurtulması ve sonraki bölüme uygun, geçişli bir zemin hazırlaması için, sırasıyla eserlerinden bölümler sunarak ve yer yer irdeleyerek anlatmayı denedim.

Üçüncü Bölümde; tez okurunun anlatıya dahil olabilmesi için, metin boyunca daha çok değindiğim, alıntılar yaptığım eserlerin özetlerini sundum.

Dördüncü bölümde ise; "uyumsuzluğun bilincine uyanış", "yabancılaşma ve yalnızlık", "yaşamın anlamsızlığı, intihar ve ölüm" gibi alt başlıklar oluşturarak uyumsuzun izinde, bütüncül bir Hidayet okuması yapmaya çalıştım.

Anahtar Kelimeler: Sadık Hidayet, Albert Camus, Sisifos Söyleni, absürde, intihar, ölüm.

ABSTRACT

This thesis study focuses on the life and works of Iranian writer Sadegh Hedayat. Hedayat, one of the founders of modern Iranian storytelling, has given a new impulse to 20th century Iranian literature with his works. Unlike its predecessors and contemporaries, Hedayat mirrors our adventure of painful existence in the “absurd” universe by centering the individual. With reference to his works, I tried to expose paths such as the problem of existence, rebellion of the misfit, alienation, suicide and death. At this point, Albert Camus' essay called “The Myth of Sisyphus” enriched the semantic world of my thesis and became a road map. I also included the poems of various poets, who I thought shared the common fate, notably Forough Farrokhzad. The power of poetry that transcends words and meanings contributed to the transcendental feeling I tried to reveal in Hedayat's works.

The study consists of four sections: In the first section; I have provided brief information about the philosophers' understanding of existentialism such as Kierkegaard, Heidegger and Sartre. Then, by explaining the concept of incompatibility in the work called The Myth of Sisyphus, which is the basis of the study, I tried to relate it to the main subject of my thesis.

In the second part, Hedayat's life story and literary personality are mentioned. In order to avoid a short biographical narrative and to set a suitable, transitive ground for the next chapter, I tried to narrate his works by presenting chapters from them and by examining them from time to time.

In the third part, in order for the thesis reader to be included in the narrative, I presented the summaries of the works I have mentioned and quoted more throughout the text.

In the fourth section; I tried to make a holistic Hedayat reading in the footsteps of the incompatibility by creating sub-headings such as “awakening to the

consciousness of incompatibility”, “alienation and solitude”, “meaningless of the life, suicide and death”.

Key Words: Sadegh Hedayat, Albert Camus, The Myth of Sisyphus, absurd, suicide, death.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	iv
TEŞEKKÜR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VAROLUŞSAL BAŞKALDIRI YA DA UYUMSUZ BİR VAROLUŞ	4
--	---

İKİNCİ BÖLÜM

2. UYUMSUZ BİR ÇİLEKEŞ: SADIK HİDAYET

2. 1. Yaşamı ve Yaratıcı Kişiliği	15
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SADIK HİDAYET'İN ESERLERİ

3. 1. Kör Baykuş	43
3. 2. Diri Gömülen	52
3. 3. Aylak Köpek	54
3. 4. Karanlık Oda	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SADIK HİDAYET'İN ESERLERİNDE

UYUMSUZUN İZİNİ SÜRMEK

4. 1. Uyumsuzun Bilincine Uyanış	59
4. 2. Yabancılaşma ve Yalnızlık	65
4. 3. Yaşamın Anlamsızlığı, İntihar ve Ölüm	70

SONUÇ	85
-------------	----

KAYNAKÇA	86
----------------	----

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

bkz. : Bakınız

ev. : Çeviri

s. : Sayfa

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada öncelikle, desteğini ve hoőgörüsünü esirgemeyen, özgün bir çalışma yapmam için bana cesaret veren ve yol gösteren, danıőmanım Prof. Dr. Nazan Aksoy'a teşekkür ederim.

Ayrıca, süreç boyunca çıkmaza düőtüęüm her an bütün sorularımı içtenlikle cevaplayan Dr. Zeynep Talay Turner'a teşekkür ederim.

GİRİŞ

*Ya ben ne yapayım? Çalışıp kazanarak yaşar
Ölümlüler; didinmeyle dinlenme arasında
Değişerek mutlanır her şey; öyleyse neden
Uyumak bilmez benim bağrındaki diken?¹*

Ölümün ve yaşamın anlamı, varoluş sorunu gibi, insanlığın tarihi kadar eski sualler bin yıllardır birçok düşünür tarafından tartışılmıştır. İlkel insanın çeşitli ritüelleri, geçmiş uygarlıkların deşifre edilmiş metinleri, eski Mısır'dan semavi dinlere, Antik Yunan'dan günümüze uzanan bilgi akışı, bahsi geçen sorunsalın yalnızca modern insanın değil, belki de düşünmeye başlamış ilk insanın sorunu olduğunu gözler önüne sermektedir. Belki de insanın taşıdığı bu töz; sırtımızda bir yük, zihnimizde sürekli devinen bir körük gibi, arayan ve bilgiyi arzulayan *benin* kaçınılmaz yazgısıdır. Konuya kişisel bir yorum getirmek gerekirse: deruni bir bilme arzusunun girdabına düşmüş insan, anlama kuyusunda aradığını hiçbir zaman tam olarak bulamamış, bulamayacaktır. Bu, kişiden kişiye aktarılan ortak bir yazgıdır. Değişen ise yalnızca yüzlerdir. Bu insan, gizemli eşiği aşmayagörsün, dünyadaki tutunamayan, uyumsuz kişi oluverir. Hölderlin'in deyişiyle; “bağrındaki diken” uyumak bilmez, sürekli büyür de büyür. Nihayetinde, yok olup gitme arzusu bir gün galip gelir ve “bağrındaki diken” ölümünün esas kaynağı olur.

Varoluşçuluk felsefesi, ya da felsefi bir edebiyat olan bu kavram, köklerini değişik biçimlerde çok geçmişten almakla birlikte, esas anlamını 19. ve 20.

¹ Hölderlin, *Seçme Şiirler*, (Çev.: A. Turan Oflazoğlu), İz Yayıncılık, 2013, İstanbul, s.75

yüzyılda, modernleşme girdabındaki insanın sorunlarını ve varlığını açıklamada kazanmıştır. 20. yüzyıl, değişen insanın en keskin kırılmalar yaşadığı dönemlerden biridir. Bilim ve teknoloji hızlı bir ivme kazanmış, insan modern yaşamda yerini almaya çalışırken yarattığı makinaların, esiri ve dişlisi olmaktan kendini kurtaramamıştır. Anlam dünyası büyük bir darbeyle sarsılan kentli insan, bir anda yaşamın değersiz, kendisinin ise alçalmış olduğunu fark eder. Kierkegaard ve Nietzsche ile başlayan yerleşik felsefi anlayışın yıkılışı, anlam dünyasında bocalayan insanın karşısına, yeniden cevaplanması zorunlu olan sorular çıkarmıştır: *Varlık nedir? Varlık'ın özü nereden gelir? Varlığımızı yöneten, eylemlerimizi ve kaderimizi belirleyen bir Tanrı var mıdır?* Heidegger ve Sartre gibi modern çağ düşünürleri bu sorular üzerine eğilmiş ve cevaplar aramışlardır. Tam da bu noktada ortaya çıkan varoluş felsefesi, bir bakıma insanı bu girdaptan kurtarma, ona kendiliğinden, özünden önce gelen değeri vermek için çabalar.

Sadık Hidayet, modern İran edebiyatının temel taşlarından biridir. Bu tez çalışmasında, Sadık Hidayet'in eserlerinde işlediği konu ve temalardan yola çıkarak, varoluş sorunu, uyumsuz insan, ölüm ve yaşamın anlamı gibi konulara, daha çok Albert Camus'nün *Sisifos Söyleni* adlı yapıtından faydalanarak ayna tutmaya, anlamaya ve açıklamaya çalışacağım.

Hidayet, eserlerinde yoğun bir biçimde yabancılaşma, yalnızlık, umutsuzluk, melankoli ve ölüm gibi temaları işler. Tıpkı çağdaşları Füruğ Ferruhzad ve Sohrab Sepehri gibi varlığın aşkınlığından doğan bir yaşamı sorgulamış ve eserlerini bu sorun üzerine inşa etmiştir. Çalışmaya konu olan yazar

hem öz yaşam öyküsü ile hem de yarattığı edebi metinleriyle, cevaplarını aradığımız bütün soruları, büyük bir açıklık ve sarsıcı gerçeklikle mütemadiyen eserlerinde işlemiştir.

Albert Camus'nün Sisifos Söyleni adlı yapıtı tezimin anlam dünyasını güçlendirirken, Sadık Hidayet'in öykülerine daha geniş bir yer vererek, aradığım soruları edebi metinler üzerinden yanıtlamaya çalışacağım. Ayrıca anlamlı bağlantılar oluşturarak, Furuğ Ferruhzad başta olmak üzere, çeşitli şairlerin şiirlerinden faydalanacağım.

Bu çalışmada belirli bir model kullanmak yerine, edebi yapıtın kendi içkinliğinden, aşkınlığından doğan izi takip ederek, kendine has bir yöntemin açığa çıkması için çabalayacağım. Yazarınca kan, ter ve gözyaşı içinde yazılmış, yaşamıyla bedeller ödenmiş, yaratıcı bir dehanın yapıtlarını irdelerken, kendi sahihliğini koruyan, ölçülü bir dil bulmaya çalışacağım.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VAROLUŞSAL BAŞKALDIRI YA DA UYUMSUZ BİR VAROLUŞ

Derin bir araştırmaya girdiğimizde kökleri Antik Yunan'a, dahası geçmiş uygarlıklara (Mısır, Sümer...) kadar giden varoluş meselesi, özellikle 20. yüzyılda Varoluşçuluk adıyla temellendirilmiş, bir felsefe akımına dönüşmüştür. Belki de felsefi bir düşünme yöntemi demek daha doğru olur, çünkü akımın en önde gelen temsilcileri dahi bunu tam olarak tanımlamaktan kaçınmışlardır. Bu bir başkaldırıdır. Peki neye? Sistemlere, yerleşik felsefi geleneklere, köktencilige, dinin yarattığı sömürü düzenine, sürü kültürünün, toplumun yıkıcılığına, modern yaşamın *tini* altüst edişine, kısacası insanın bireyselliğini tehdit eden her türlü düşünce ve eyleme kökten bir başkaldırıdır.

Sadık Hidayet'i konu alan tezimin ilk bölümü, böylece kendisini belli etmiş oluyor. Burada açıklamak istediğim, Kierkegaard, Heidegger ya da Sartre'in varlıkbilim hakkında ileri sürdükleri görüşler değildir. Ne Platon'un ortaya attığı *varlık-öz* tartışmasına değineceğim ne Spinoza'nın *ilksiz yaşamını* ne Hegel'in her şeyi *usla* kavrama çabasını ne de Heidegger'in *Dasein* kavramıyla temellendirdiği, insan ve varoluşunu uzun uzadıya tartışmayacağım. Daha çok Albert Camus'nün Sisifos Söyleni adlı denemesini temel alan bir Sadık Hidayet okuması yapmaya çalışacağım. Yine de konuya katkı sunması bağlamında Kierkegaard, Heidegger ve Sartre'in düşünceleri hakkında kısa yorumlar yapmakta fayda görüyorum.

Kierkegaard, önceki düşünürlerin aksine bireyi merkeze alarak O'nun varoluşunu anlamaya çalışmıştır. Bu varoluş, dinsel bir zemine kaymakla birlikte Sartre ve Heidegger'in varlık anlayışıyla örtüşen noktalara sahiptir. O, ne Sartre gibi tam bir tanrı tanımazdır ne de bütün varoluşu tanrıyla ilişkilendirir. Dahası tanrı karşısına yalnız ve seçim yapmak zorunda kalan insanı koymuştur. Anlama ve kavrama noktasında aklın her şeye yetmeyeceğini savunarak tutkuya, bireyin kendisinden gelen saf bir düşünüş biçimine önem verir. Acı çeken, yalnız, kuşkulu ve mutsuz insanı zaman zaman, dinsel olanın koridorlarında gezdirerek, acının kaynağını sorgulayarak, varlığın özsel biçimini, ahlakını ve hafızasını oluşturan meselleri kavramaya çalışır. Kierkegaard'ın başkaldırdığı şey, dünyanın tamamen akılla kavranamayacak olmasıdır. İnsanın çaresizliği ise tanrı düşüncesinin yüceliğinden gelmektedir. Yüceliğe erişerek özgür ve mutlu olmak ancak bu yüceliğe sığınmakla mümkündür. Korku ve Titreme adlı yapıtı *çıplak insanı* anlatan yegâne eseridir.

Jean Wahl'a göre: Kierkegaard, bir bütünün parçası sayılmayı kabul etmez; dünyasal düzenin küçük bir parçası sayılmak, hiçe indirgenmektir onun gözünde. Var olan birey, kendine dönüşendir; kendi var oluşuyla, yazgısıyla ilişkisi sonsuza dek sürendir.²

² Jean Wahl, *Varoluşçuluğun Tarihçesi*, (Çev.: Bertan Onaran), Payel Yayınları, İstanbul, 1999, s.12

Dünyaya gelmeyi kendisi tercih etmemiş olan insan, Heidegger'e göre, yersiz ve yurtsuzdur. Tercih hakkı kendisinde bulunmadığından ve hiçbir tanrısal güç ile bağlantısı olmadığından Heidegger, insanı fırlatılıp atılmış, yalnız bırakılmış yegâne varlık olarak düşünür. *Varlık ve Zaman* adlı yapıtının esas problemi: insanın dünyada bulunuşu, varlığı ve anlamıyla ilgilidir. Yukarıda adı geçen önemli eserinde, Dasein kavramı ile açıklamaya çalıştığı insan varoluşu, öncesiz ve sonrasız olandır. Yalnızca kendi içinde ve kendisinde vardır. Dahası dünyada olduğu andan itibaren vardır.

Dasein hakkında öne sürdüğü düşüncelerden biri de varlığın dünyada var olduğu sürece kendisinden sorumlu olduğu ve dünyayı kendisine göre şekillendirerek hareket ettiğiidir. Bu döngü ölüm gerçekleşene kadar sürüp gider ve insan ancak bu yolla gerçek varlık mertebesine ulaşır.

F. N. Magill Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği adlı incelemesinde Heidegger'in ortaya attığı Dasein'in yapısını üç ana başlıkla bölümler, bunlar: "olay özelliği", "varoluşçu özellik" ve "eksilme"dir.³ Olay özelliğinde, insanın terk edilmişliğine, varoluş özelliğinde, insanın kendisinden sorumlu olduğu ve dünyasına şekil verecek yegâne varlık olduğuna, eksilme özelliğinde ise kişinin toplumla bağıntılı olduğuna ve bunun daha çok zararına olacağına vurgu yapar.

³ Frank. N. Magill, *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*, (Çev.: Vahap Mutal), Hareket Yayınları, İstanbul, 1971, s.55

Heidegger'in, Dasein hakkında ortaya attığı bu üç özellik insanın yeryüzündeki yazgısına işaret eder. Bırakılmış ve yalnız insan kendi yazgısını bizatihi çizendir. Anlam dünyası mesellerle, toplumsal izlerle dolu olsa da kurtuluş yolu, kendindeki biricikliği ele geçirmek ve kendini adeta bir hamur gibi yoğurarak dünyada var olma mücadelesini sürdürmektir. Bu yolda sonlu olan bir yaşamın farkında olmak gerekir. Zaten insan sonlu olduğunun farkındadır ki acılar ve kaygılarla bir bütün olarak yaşar. İnsanın ötesinde, onun dışında tanrısal bir güç olmadığından o, evrende yapayalnız ve sonlu olandır. Ölüm gelip çattığında ise sonlu olan karşısında sonsuzluk hükmünü yitirecek ve varlık mertebesinin son halkası tamamlanmış olacaktır. Dasein kavramını insanla birleştiren Heidegger, kendinden önce yapılmamış bir şey yaparak onu insanın/varlığın merkezi olarak konumlandırır. Daha sonra Sartre'in özümseyeceği ve kendi felsefi görüşleriyle harmanlayacağı bir görüştür.

Sartre'a göre: insan doğar, ancak onun yaşamını ve eylemlerini belirleyen hiçbir tanrısal güç yoktur. O'na göre kişi kendi kendisini yıkar, bozar ve yeniden kurar. Yaşam boyunca edindiği deneyimler, elde ettikleri ve kaybettikleri kişinin bütün yaşamını belirleyen yegâne şeylerdir. İnsan, arzuladığı şeyler bütünüdür. Ahlakını kendi seçimleriyle belirler.

Bireyi merkeze alarak, "öz varoluştan önce gelir" diyen 18.yüzyıl düşünürlerine karşı;⁴ "varoluş özden önce gelir" diyen Sartre, varoluşçuluğun son

⁴Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, (Çev.: Asım Bezirci), Say Yayınları, İstanbul, 2018, s.38

yetkin kuramcısı kabul edilir. Özü varoluşun öncesinde kabul etmek, tasarlanan bir insanı tarif eder. Buna göre; tanrı insanı yaratmış ve edimlerinden sorumlu üst bir varlıktır. Sartre ise bu düşünceye karşı çıkar. Ona göre insan dünyaya gelir, ancak yaşamı boyunca yalnızdır ve bütün derdi kendisiyle olmalıdır. Kendinden doğan ve kavranan bütün bir dünya, bütün bir insanlık vardır. Tanrı tanımazlığıyla Heidegger'e yakın duran Sartre, insanın yalnızlığına ve biricikliğine vurgu yapar. O'na göre insan, eylemlerinin bir bütünüdür. O, tanrı tanımaz varoluşçuluğu şöyle tanımlar: (...) *Varoluş özden önce gelir. İyi ama ne demektir bu? Şu demektir: İlk insan vardır; yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır.*⁵

Descartes'in *cogito*'sunu (düşünüyorum, öyleyse varım) benimseyen Sartre, bu bilincin kendiliğinden ulaşılan bir hakikate işaret ettiğini söyler. Kişiyi, kavradığı dışında bir gerçeklik düşüncesinden kurtarır. İnsana saygı gösteren ve değer veren yegâne kuram olduğunu vurgulayarak, insanı hiçbir aracıya başvurmaksızın kendi gerçeğine götüreceğini söyler.⁶

Kesif bir bireyciliği gözlerimizin önüne seren Sartre, öz benlikten hareketle varoluşa ayna tutmaya çalışır. "Kişi kendi kendini kurar" düşüncesi, hiçbir belirlenme ve tanım olmadan, kişinin hür iradesi, arzuları ve istekleriyle bu dünyada iyi-kötü yahut başarılı-başarısız olabileceğine vurgu yapar. Yaşamı boyunca edindiği, arzuladığı şeyler bütünüdür insan.

⁵ Jean Paul Sartre, *A.g.e.* s.39

⁶ Jean Paul Sartre, *A.g.e.* s.59-60

Sartre, sonuç olarak varoluşçuluğun bir iyimserlik olduğunu söyler. “İnsan kendini bulmalı, özünü elde etmelidir” der. Tanrının varlığını gösteren en değerli kanıt dahi, kişiyi kendi benliğinden alıkoyamaz. Bu anlamda varoluşçuluk bir çeşit eylem ve çalışma öğretisidir.⁷

Albert Camus, 1942 yılında Paris’te yayınladığı Sisifos Söyleni adlı yapıtında: düşünen, sorgulayan ve farkında olan insanı, intihara kadar götüren *varoluş sancısını* tartışır. Bu insanı *uyumsuz* kavramıyla tanımlar. *Uyumsuz*, yaşamın, yaşamaya değip değmediğini, varoluşun saçmalığını, ölümün ve yaşamın apaçıklığını görendir. Yapıtın çevirmeni Tahsin Yücel, metnin girişinde *uyumsuz* sözcüğünü şu şekilde açıklar: “*sözlük anlamı ‘usa, mantığa uymayan, abes, saçma, boş, anlamsız’ olan absurde sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Ama Sisifos Söyleni’de absurde sözcüğü bu anlamı aşar, insan ya da düşünce sözcüklerinin sıfatı olduğu zaman, insan açısından evrenin mantığa aykırılığını, tutarsızlığını anlamış, her şeyi olduğu gibi gören, bilinçli insan ya da düşünceyi belirtir.*”⁸

Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol’da benzer bir açıklama yaparak, batı dillerinde bir felsefe terimi olarak kullanılan *absurde* sözcüğünü; saçma, abuk sabuk anlamından çok mantığa aykırı anlamında kullanmak gerekir, demektedirler.

⁷ Jean Paul Sartre, *A.g.e.* s.75

⁸ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.9

Latince sağır demek olan *surdus* sözcüğünden kurulan bu söz, ilkin uyumsuz anlamına geliyordu.⁹

Albert Camus, intiharın tek gerçek felsefi sorun olduğunu vurgulayarak başlar denemesine. Bu büyük yapıtta, büyük bir felsefi soruna dikkat çeker. Aslında bütün derdi, yaşamı kavramaya çalışan insanın, içine düştüğü baş döndürücü girdabın bir tür tanımlamasını yapmaktır. Homeros'tan Sisifos'un öyküsünü alarak yaşamdaki beyhude çabamızı, anlamsızlığı çarpıcı bir biçimde gözler önüne serer. Bilge bir kişiliğe sahip Sisifos, tanrılar tarafından bir kayayı durmamacasına dağın tepesine kadar yuvarlayarak çıkarmaya mahkûm edilmiştir. Tepeye çıkarılan kaya her seferinde yuvarlanarak tekrar aşağı düşecektir. Bu yararsız ve umutsuz çabadan daha korkunç, daha çarpıcı bir ceza olabilir mi?¹⁰ Camus, ele aldığı bu mesel ile yeryüzündeki umutsuz yazgımıza işaret eder.

Azra Erhat, Sisifos'un öyküsünü, mitolojik kökenini ve anlamını şöyle açıklar: Sisifos da Prometheus gibi insanları tanrılara karşı tuttuğundan, Odysseus gibi akli ve kurnazlığıyla tanrılardan bile üstün olduğunu göstermiş olmalı ki: Tanrılara karşı suç işlemiş ve ölümler ülkesinde korkunç bir cezaya çarptırılmıştır. Adına ilkin Homeros'un *Odysseia*'da rastlanır.¹¹ Homeros, Hades ülkesinde gördüğü Sisifos'u şöyle anlatır:

⁹ Albert Camus, *Denemeler*, (Çev.: Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol), Say Yayınları, İstanbul, 1996, s.15

¹⁰ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.137

¹¹ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, s.297

*“Sisyphos’u gördüm korkunç işkenceler çekerken / Yakalamış iki avucuyla
kocaman bir kayayı / ve de kollarıyla bacaklarıyla dayanmıştı kayaya / habire
itiyordu onu bir tepeye doğru / işte kaya tepeye vardı varacak, işte tamam / ama
tepeye varmasına tam bir parmak kala / bir güç itiyordu onu tepeden gerisingeri /
aşağıya doğru yuvarlanıyordu yeniden baş belası kaya / o da yeniden itiyordu
kayayı tek mil kaslarını gere gere / kopan toz toprak habire aşarken başının
üstünden / o da habire itiyordu kayayı, kan ter içinde.”¹²*

Camus, Sisifos’u anlamsızlığın (absurde) bir simgesi olarak düşünür. Yaptığı iş yararsız, anlamsız ve boştur ama, bunu sonuna dek götürmekle yükümlüdür Sisifos. Bu korkunç işkencenin bir gün biteceğini düşünmez bile. O, umutsuz bir kahramandır; ama insan kahramandır, çünkü bilinçlidir. Camus, insan yaşamının anlamsızlığı içinde, kaçınılmaz koşullara rağmen, bu yükü bile bile taşımak zorunda olduğunu, dahası bilincin verdiği sevinçle bir çeşit mutluluğa, umutsuzluğun mutluluğuna erişilebileceğini ortaya koyar. Sisifos’u da anlamsızlığı ve saçmalığı, akıl ve bilinç yoluyla yenen biri olarak gösterir. Sonuçta, Tanrılar ne yaparsa yapsın onu asla yenememiştir.¹³

Düşünmeye başlayan insan, içindeki karanlık tünele düşerek savrulur. Bu savruluş ne bir kayboluş ne de yeniden doğuştur. İnsanı yakıp kavuran gerçeğin ortasına öylece düşmek, yaşamın sıradanlığını ve sürekli tekrar eden aynılığını

¹² Homeros, *Odyseia*, (Çev.: Azra Erhat, A. Kadir), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017, XI 509, s.204

¹³ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, s.297

kavramak, Camus'nün tarif ettiği uyumsuzluğun ilk belirtisidir. Yaşamın acı gerçeği ile içinde taşıdığı gerçekle çatışan insan, bir süre sonra onu anlamadığını itiraf eder kendisine. Böylece zamana, dünyaya ve insana yabancılaşma başlar.

Bir gün için bile olsa “neden?” sorusunu sormuş insan, bir daha eskiden olduğu gibi devam edemez yaşamına. Camus'nün dediği gibi: bilincin yeni bir devinimini başlatır, uyandırır onu¹⁴ düştüğü derin uykudan, gerisi kaygıyı başlatan sürekli bir sayıklama halidir. *“Düşünmeye başlamak, için için yenmeye başlamaktır. Bu başlangıçlarda toplumun fazla bir etkisi yoktur. Kurt insanın yüreğindedir”*¹⁵ artık. İlk iş olarak doğruyu yanlıştan ayırmak için çabalamaya, ahlaki olanı tercih etmek için bir mücadeleye girer insan. Sartre'ın dediği gibi: “kendini kurmak” eylemi başlar. Bu noktada kendisiyle yüzleşen insanın, aklıyla gittiği, gitmeye çalıştığı her yerde, çelişkilerin demir bir leblebi gibi karşısında durduğunu ve asla yenmediğini görür. Us'un devreden çıktığı, tamamen düşsel bir yolculuğa dönüşür artık yaşamı. Dışardan görünen bir ben ile içinde taşıdığı ben arasındaki amansız savaş başlar. Elinde bir mektup, nereye gideceğini şaşırır insan. Dönüp dolaştığı her yerde, kapıların sürekli olarak kendisine açıldığını fark eder. Dünyayı bir kenara bırakıp ben'i kavramaya çalıştığında ise *“parmaklarının arasından kayıp giden bir suya”*¹⁶ dönüşür.

¹⁴ Albert Camus, A.g.e. s.31

¹⁵ Albert Camus, A.g.e. s.22

¹⁶ Albert Camus, A.g.e. s.36

Uyumsuzluk, anlaşıldığı andan sonra bir tutkudur, tutkuların en can alıcısıdır. Ama tutkularımızla yaşayabilecek miyiz, yaşayamayacak mıyız, yüreğimizi bir yandan coştururken, bir yandan da yakacak olan derin yasalarını benimseyecek miyiz, benimsemeyecek miyiz, işte tüm sorun budur¹⁷ der, Camus. İnsan kimi gerçekleri kavradığı an artık geriye dönemez. Bunun ise, tüm bir yaşamla ödenen ağır bedeli vardır. Gerçekle karşılaştıktan sonra tinsel olarak yıkılan insan, yapıtlarıyla konuşmaya, benliğini yapıtlarında açığa çıkarmaya başlar, kendi bilincindeki zamana hapsolmuştur. *“İnsanı dünya karşısında ayakta tutan sürekli gerilim, her şeyi kucaklamaya iten düzenli taşkınlık, içimizde başka bir ateş bırakır. O zaman, bu evrende yapıt, bilincimizi ayakta tutmak ve onun serüvenlerini görüp göstermek için tek şansımızdır. Yaratmak iki kez yaşamaktır.”*¹⁸ Nietzsche ise: *“gerçeğin elinden ölmemizi önleyecek bir şey varsa, o da sanattır”*¹⁹ der. Yaratmakla hem kendimize hem de içinde bulunduğumuz evrene yeni bir biçim veririz.

Başkaldıran insan; sonraki aşamada uyumsuz insana, uyumsuzluk, insanın en sahih yazgısına, yazgı kendi belirlenmişliği içinde tüm edimlerimizde söz sahibi tinsel bir varoluşa, varoluş, üreten insanın yapıtlarında beliren yeni bir benliğe, benliğimiz ise sürekli yok olup gitmenin ateşiyle kavru lan bir yeryüzü sürgününe dönüşü verir.

¹⁷ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.39

¹⁸ Albert Camus, A.g.e. s.112

¹⁹ Albert Camus, A.g.e. s.111

Yaşama karşı tüm umutlarını yitirmiş uyumsuzun derinlerinde yok olup gitme isteği yatar. Ölüm onun için tek kurtuluş yoludur. Sadık Hidayet, henüz yirmi beş yaşındayken 1927 yılında, ölümü şöyle dillendirir: *“Ey ölüm! Sen yaşamın kederini, gamını azaltıp, onun ağır yükünü omuzlardan alırsın. Kara talihliye, avareye huzur verirsin. Umutsuzluk ve matem ilacısın. Kurutursun gözlerdeki yaşı. Fırtınalı bir geceden sonra çocuğunu kucağına alıp okşayan ve uyutan müşfik bir anne gibisin.”*²⁰

Son bölümde, Sadık Hidayet’in eserleri üzerine tartışmaya başladığımda, ele aldığım konuyu, Hidayet’in düşünceleri ekseninde yeniden okumaya çalışacağım. İki düşünürü birbiriyle konuşurmak, öyle sanıyorum ki daha etkili bir yöntem olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. UYUMSUZ BİR ÇİLEKEŞ: SADIK HİDAYET

Bu bölümde Hidayet’in yaşamını ve yaratıcı kişiliğini bir bütün olarak ele alacağım. Çünkü Hidayet, bizatihi yazdığı gibi yaşayan ve yaşadığı gibi yazan bir kişilikti. Yaşamını, kısa bir biyografik anlatımdan kurtarmak, kişiliğinin derinliğine

²⁰ Sadık Hidayet, “Ölüm”, *Hidayetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.31

sızabilmek ve sonraki bölüme uygun, geçişli zemini hazırlayabilmek için; sırasıyla eserlerine değinerek, bölümler sunarak anlatmayı deneyeceğim.

2.1. Yaşamı ve Yaratıcı Kişiliği

“Benim sevdiğim insan, erdemini eğilimine ve kötü yazgısına dönüştürendir: böylece o, erdemi uğruna yaşamaya devam etmeyi ya da artık yaşamamayı ister.”²¹

“Bir yazar, değeri bilinmese bile, bir umut besler. Ne olduğuna yapıtlarının tanıklık edeceğini tasarlar.”²² Sadık Hidayet, bu tür yazarlardandır. Yaşamını, sürekli göç etmek zorunda olan bir kuş gibi geçirmiş ve birçok hikayesinde; özlemine, arzuladığı üstün, ilkeli yaşamı, tinin acı dolu sayıklamalarıyla eserlerine mühürlemiştir adeta. Bu varlık sanıcısı, yakarıışı, onun yaşamına dair en çarpıcı kanıt olarak karşımızda durur. Her sanatçının yapıtında yaratıcısından izler bulabiliriz, Sadık Hidayet gibi yazarların yapıtları ise bizatihi yaşamlarının kendisidir.

Hidayet, köklü, nüfuz ve makam sahibi bir ailenin dördüncü çocuğu olarak, 1903 yılında Tahran’da dünyaya gelir. Bölge dağlık ve çorak bir doğu toprağıdır. Dünyayı kasıp kavuran dönüşüm sürecinden nasibini almış gibi görünse de kadim

²¹ Friedrich Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, (Çev.: Ahmet Cemal), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.19

²² Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.94

Fars kültürünün derin bilgelik izleri, kendini hissettirecek kadar yakındadır, arayan için.

Hidayet, daha çocukluğundan itibaren içe kapalı, melankolik ve hasta mizaçlı bir insandır.²³ “*O zamanlar daha hassastım; görünüşte gülüyordumsa da içten en küçük bir dil yarası, bir iğneli söz, ya da en küçük sevimsiz ve saçma bir olay, saatler boyunca düşüncelerimi işgal ediyordu ve ben kendimi yiyip bitiriyordum.*”²⁴ Ne bir çocuk gibi neşeli, yaramazlık peşinde biridir ne de koruma altındadır; ayrık, sosyalleşemeyen, içe dönük bir çocukluk dönemi geçirmiştir. İlk öğrenimine 1908 yılında Tahran İlmîye Okulu’nda başlar. Kanar’ın deyişiyle; daha on bir yaşında bir çocukken okulda *Ölülerin Sesi* adlı bir duvar gazetesi çıkarır.²⁵ Ölüm gerçeğiyle henüz çocuk yaşta ilgilenmeye başlamış, onun fısıltısını duymuştur yaşamı boyunca.

Akademisyen, yazar Iraj Bashiri’nin aktardığına göre, Hidayet’in kardeşi Mahmud, onun çocukluğunda: çok şakacı, maskaralıkları olan, tatlı ve hoş esprileriyle herkesi eğlendirdiğini söyler. Ailenin tüm üyeleri onu sever ve sayar. Fakat Hidayet, beklenenden önce, beş ya da altı yaşında fazlasıyla sakinleşir, çocuklarla oyun oynamaktan kaçınır ve içe kapanır.²⁶

²³ Hasan-i Mîr Âbidînî, *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, (Çev.: Doç. Dr. Derya Örs), Nüşa Yayınları, Ankara, 2002, s.65

²⁴ Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.9

²⁵ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet Üzerine”, (Yaz.: Mehmet Kanar), *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.10

²⁶ Iraj Bashiri, *The Life of Sadeq Hedayat*, Bashiri Working Papers on Central Asia and Iran, 2019, s.1

Çocukluğunun gökyüzü duru değil, kara bulutlarla kaplı gibidir. Belki de Kambur Davud adlı öyküsünde, Davud'un çocukluğuna dair anlattığı acı olaylar kendi çocukluğudur. Kamburluğundan, sakatlığından dolayı hor görülen, oyunlara alınmayan, yalnızlığa terkedilmiş, öğretmeni tarafından sürekli azarlanan bir çocuktur, Kambur Davud. *"Fakat bir zamanlar cidden çalışıyor ve hiç olmazsa tahsil yoluyla diğerlerinden üstün olmak istiyordu."*²⁷ Bu durum, içe dönük bir yaşamı zorunlu kılmıştır. Onun farkı, Davud'unki gibi fiziksel değil, tinin gözlerinin başka türlü görmesidir. Çocukluğundan gelen saf, duygu dolu dünyası başka türlü görmeyi öğretmiştir ona. Yakın dostu Bozorg Alevî, Hidayet için şöyle der: *"Çocukluğunda bir kere kurban kesilmesini görmüştü, o günden sonra artık hiç et yiyemedi, ölümüne kadar et koymadı ağzına."*²⁸ Küçük yaşlardan itibaren insanlara ve hayvanlara büyük bir sevgi duymuştur. Öyle ki, henüz yirmili yaşlarının başındayken *İnsan ile Hayvan* adlı önemli denemeyi yazar.

1917 yılında, Tahran'daki Saint-Louis Fransız Lisesine giren Hidayet, ilk kez burada Fransız ve dünya edebiyatıyla tanışır. O, okulun keşişine Farsça öğretirken, keşiş de ona dünya edebiyatını anlatmıştı. Henüz bu yıllarda gizli ilimlere ve metafiziğe derin bir ilgi duymaya başladı.²⁹ Hidayet, yirmi yaşına doğru ailesiyle olan bağlarını koparmış; nüfuz, mevki ve makam sahibi olan ailesinin sosyal yaşamına katılmamıştır.

²⁷ Sadık Hidayet, "Kambur Davud", *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.34

²⁸ Sadık Hidayet, "Sadık Hidayet'in Biyografyası" (Yaz.: Bozorg Alevî) *Kör Baykuş*, (Çev.: Behçet Necatigil), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.88

²⁹ Sadık Hidayet, "Sadık Hidayet Üzerine", (Yaz.: Mehmet Kanar), *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.10

Anlam arayışındaki Hidayet, çok uzaklara gitmeyerek öncelikle doğu bilgelerinden Ömer Hayyam üzerine çalıştı ve 1923 yılında, o tarihe kadar Hayyam üzerine yapılmış en ciddi, ufuk açıcı deneme çalışmasını yayımladı. Hayyam'ın rubaileri onu derinden etkilemiştir. Bozorg Alevî'nin deyişiyle, özellikle Hayyam olmak üzere; Firdevsî'yi, Hafız'ı, Sadî'yi ciddi bir bakışla okumuştur.³⁰ Kitap, Hayyam'ın felsefesini özetlediği, bizatihi aynı dertlerin peşine düştüğü şu uzun cümleyle başlar:

“Hayyam’ın felsefesi hiçbir zaman güncelliğini yitirmeyecektir. Çünkü küçük gibi görünen ama içi özlü bu terâneler muhtelif devirlerde insanı derbeder eden önemli ve karanlık felsefi problemleri, cebren insana yüklenen sorunları, çözülmeyen kalan sırları ele alır. Hayyam bu ruhî işkencelerin tercümanı olmuştur. Onun feryatları milyonlarca insanın acılarının, ıstıraplarının, korkularının, umutlarının, elemelerinin yansımasıdır. İnsanlar, bunları düşünerek sürekli azap çekmiştir. Hayyam terânelerinde garip bir dil ve üslupla tüm bu zorlukları, muammaları, bilinmezlikleri açıkça, gizlisi saklısı olmadan çözmeye çalışır. Asabî ve ürpertici gülüşlerinin altında, dini ve felsefi sorunları halledip, hissedilir ve akılcı bir çözüm yolu arayışına girer.”³¹

Öyle ki bu derinlemesine okumalar ona, yalın ve hiciv dolu bir ustalık kazandırmıştır. Bir yanılla kara hiciv ustası olup Hayyam kılığına bürünerek, muzip ve alaycı gülüşünün altından gerçeği tokat gibi yüzümüze vurabilir. Bir yanılla Sadi olur, bilgelik taşar hikayelerinden.

³⁰ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet’in Biyografyası” (Yaz.: Bozorg Alevî) *Kör Baykuş*, (Çev.: Behçet Necatigil), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.92

³¹ Sadık Hidayet, *Hayyam’ın Terâneleri*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s.23

Eserlerinden anlayacağımız üzere Hidayet, daha çok Avrupa edebiyatı geleneğinden etkilenmiştir. Bu durum, batılı tarzında; bireysel, varoluş sancıları çeken, yalnız ve dışlanmış kahramanlar yoluyla ayırt edebilir. Ancak köklü Fars edebiyatı geleneğinden gelen şair-filozof Hayyam üzerine çalışması ve antik İran'a duyduğu özlem kendi kültüründen de bir şeyler aldığını gösterir.

Hidayet'e göre Hayyam, yaşadığı dönemin (11. Yüzyıl) ayırkotudur. Yaşadığı dönemde çağdaşlarının bağnaz bir din anlayışı etkisinde geliştirdikleri sefil ve kof düşünceleri değillemiş, karşı duruş sergilemiştir. Hidayet, -yukarıda belirttiğim eserinde-, Ömer Hayyam'da toplumu aşan, zarif bir bilgelik görür. Onun da tıpkı kendisi gibi; kokuşmuş toplumdan ve istismarcılardan nefret ettiğini belirtir. Hayyam'ın yaşadığı 11. yüzyıl Arap egemenliğinin etkisi altında Fars şiirinin, sözcük oyunları ve şakşakçılığın tuzağına düştüğü dönemdir. O da tıpkı Hayyam gibi, İslamiyet öncesi antik İran'a övgüler düzer ve Hayyam'ın şiirini, "Ari ruhun, Sami inanışlarına başkaldırması" olarak tanımlar.³²

Hayyam'ın rubailerini incelediğimizde, agnostik ve karamsar bir yön buluruz. Yaşamın geçici ve gülünç olduğunu kavramıştır. Hieveden, alaycı bir tavırla, kara mizaha varan aşkın bir dil kullanır. Bir yanıyla da bireycidir Hayyam, insan varoluşuna dair düşüncelerini bilgece dillendirir.

³² Oğuz Demiralp, *Kör Okur*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.27

Genç Hidayet'in bu yıllarda kendi anlam dünyasını kurmaya çalışırken Hayyam'a yönelmiş olması; evrenseli, önce kendi anadilinde aramasıyla ilişkilendirilebilir. Hidayet, batı kültürüyle hemhal olsa da kendi toplumuna yalnız dışarıdan bakan bir aydın gibi değil, içeriden, yaşadığı coğrafyanın hakiki bir ferdi olarak bakabilmesinde, Hayyam ile kurmuş olduğu ilişkinin önemli bir payı vardır.³³

Bunun yanında, Hidayet'in Batı edebiyatı, felsefesi ve tarihi hakkında ayrıntılı bir bilgisi vardır. Yüksek düzeyde Fransızca bilir ve okumalarını çoğunlukla bu dilde yapar.³⁴ Dolayısıyla İran edebiyatı bir yana batı edebiyatı geleneğinden de etkilenmiştir. İranlı yazar, Rıza Beraheni'nin aktardığına göre: Ferazâne, Hidayet'in eserlerinin köklerinde; C. Gustav Jung, James Joyce, Virginia Woolf, Freud ve Otto Rank gibi yazarların etkilerini görür. Öyle ki Hidayet: “dünya edebiyatı, Joyce öncesi ve sonrası ikiye ayrılmalıdır” demiştir.³⁵

Hidayet'in yapıtları üç ayrı başlıkta toplanabilir: Bir tarafta toplumsal ve hiciv yönü ağır basan öyküler, diğer tarafta bireysel, kimi zaman metafizik sınırları zorlayan, varoluş sancuları içinde kıvranan, melankolik karakterlerin öyküleri vardır. Üçüncü başlığa ise; doğrudan insan varlığı ve geçmişi üzerine, kimi zaman bilim adamı titizliğinde eğildiği deneme, öykü ve oyunlarını koyabiliriz. Üçüncü başlığa giren öykü ve oyunlar kimi zaman fantastik ve distopik özellikler taşırlar.

³³ Oğuz Demiralp, A.g.e, s.28

³⁴ Rıza Beraheni, Haşim Hüsrevşahi, Saba Kırer, “Kör Baykuş'un Yeniden Yazılışı”, (Çev.: Haşim Hüsrevşahi), *Yazarın Gölgesi*, Kavis Bumerang Yayınları, İstanbul, 2011, s.101

³⁵ Rıza Beraheni, Haşim Hüsrevşahi, Saba Kırer, A. g. e. s.34,59

İnsan ve Hayvan, İnsanın Ataları, Yaratılış Efsanesi, S.G.L.L. bunlardan bazılarıdır. Bu eserlerden deneme tarzında olanlar ağır bir ciddiyet taşıırken, Yaratılış Efsanesi adlı oyun, insanın yaratılışını hicveden ustalıkla bir esere, kara mizaha bürünür. İnsanın Ataları adlı öyküsünde, insan olma evresindeki maymunlar alemi işlenir. İki gruba bölünmüş maymunlar alemi arasındaki çekişmede savaşı, katletmeye meyilli, ahlakça zayıf, kötülüğü arzulayan grup kazanır. Bu ironik bakış, çağına ve çağımıza iyi bir göndermedir.

1924 yılında, hayvanlara ve insana dair incelikli ve derin bir düşünüş sergilediği, İnsan ile Hayvan adlı deneme kitabını yayımlar. Yıllar sonra bu kitap genişleyerek Vejetaryenliğin Yararları adıyla yeniden yazılır. Hassas bir kişiliğe sahip olan Hidayet, bin yıllardır hayvanın köle olarak kullanılmasına ve salt içgüdüleriyle hareket eden birer makine oldukları savına karşı çıkar. Denemesinde, hayvanı insan mertebesiyle bir tutar. Birçok düşünürden alıntılarını yaparak, hayvanların duygu ve dostlukla örülmüş dünyasına ışık tutar. Bu çalışma, bilimsel verilere dayanmakla birlikte, önemli, ufuk açıcı yorumlar da getirir. Hayvan dünyasının daha naif, insanın daha vahşi ve içgüdü sahibi olduğunu vurgulayarak, insanı ezeli bir kıyımın sorumlusu olarak gösterir. Ona göre, hayvanlarla iş birliğimiz çok önemlidir ancak, dostluğu eksik tutmak, bencil ve oburca davranmamak gerekir. Hayvanın merhametsizliği, kötülüğü, insan tarafından yaratılan bir efsanedir. Bununla birlikte etobur olmadığımızı bilimsel kanıtlarla ortaya koyar Hidayet ve insanı vejetaryen olmaya davet eder.

Yine aynı yıl kaleme aldığı, Bir Eşeğin Ölüm Vakti Hal Diliyle Söyledikleri adlı öyküsünde, insanın zulmünü, ölmek üzere olan ve yaralı halde terk edilmiş bir eşeğin dilinden anlatır.

“Ah! Vücutum acıdan titriyor. Bu acımasız, zalim iki ayaklı hayvana verdiğim bütün hizmetlerin karşılığı bu işte. Bugün son günüm, bu da benim son tesellim! Sıkıntı, acı ve dert dolu bir hayattan sonra, taşınmaz yüklere, üst üste inen sopalara, yoldan geçenlerin zincirlerine, lanetlerine katlandıktan sonra, Allah’a şükür bu berbat hayata veda ediyorum.”³⁶

İnce ve keskin bir zekayla, hayvanın dili olan ve düşüncelerini açığa çıkaran Hidayet, bu saf kişiliğinin karşısına, canavarca dikilen insana deruni bir küskünlük duyar. O, öykülerinde kimi zaman bir eşeğin hal dili, kimi zaman aylak bir köpeğin dostu olur. Şöyle devam eder ölüm vakti eşeğin yakarışı:

“Keşke iyi bir iklimde çayırlarda kendi türümden hayvanların arasında özgür yaşama ve kaderimin belirlediği günde ölme özgürlüğüm olsaydı. Ama şimdi esaret altında aç ve sıkıntı içinde ölüyorum. Bu iki ayaklı yaratığın köleleştirdiği dilsiz bir hayvanın hayatının berbat sonucu bu. Onların tutuşturduğu ateşte yanmak zorundayım. Ah! Sabrım tükendi. İnsanlar, mazlumların katilleri. Dünya gözüme gittikçe kararır bulanıklaşıyor. Birinin ayak seslerini duyabiliyorum. Belki de mutsuzluğuma üzülüp bana yiyecek getiren sahibimdir. Hayır. Sadece bir çocukmuş, bana taş atıp kaçtı.”³⁷

³⁶ Sadık Hidayet, “Bir Eşeğin Ölüm Vakti Hal Diliyle Söyledikleri” *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.25

³⁷ Sadık Hidayet, A.g.e. s.27

Dünyası sevgi ve merhametle dolu olan Hidayet, el değmemiş kutsal bir sığınak ararcasına dolaşmıştır bir ömür. İnsanın vahşiliği, şehvani arzuları ve iki yüzlülüğü onun dünyaya olan güvenini yok etmiş; kaçışının, içe göçmesinin nedenlerinden biri olmuştur.

Sadık Hidayet'in ilk gençlik dönemine denk gelen 1920'li ve 1930'lu yıllarda, birçok ülke birinci dünya savaşından henüz çıkmış ve toparlanma sürecine girmişlerdir. Bu süreç katı bir ulusalcılığı beraberinde getirmiş, modernleşme görünümü altında birçok ülkede insani değerler değillenerek, milliyetçilik ön plana çıkmıştır. Bu dönemler koyu bir bunalım dönemidir. Milyonlarca insan ölmüş, ülkeler parçalanmış, kesif bir umutsuzluk tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Öyle ki bu kötücül ortam kısa bir süre sonra ikinci dünya savaşının çanlarını çalmakta gecikmemiştir. Durum, Hidayet'in İran'ında da farklı değildir. Demiralp'ın deyişiyle: İran, modernleşme görünümü altında ulusalcılık akımının rüzgarına kapılmış, İslamiyet'i yok saymış ve İslamiyet öncesi Fars kültürünü yüceltme yoluna girmiştir.³⁸ Bir bakıma İran'ın İslamiyet öncesi gerçek Fars kültürüne dönüşü olumlu olabilir. Zerdüştlüğü benimseyen köklü Pers Medeniyeti, kılıç zoruyla Müslümanlaştırılmış halklardan yalnızca bir tanesidir. Hidayet'in yaşadığı 1951 yılına kadar, dünyada büyük kırılmalar meydana gelmiş, elbette bu durum birçok sanatçıyı etkilediği gibi, Hidayet'in üzerinde de derin izler bırakmıştır. Nitekim daha sonra göreceğimiz üzere, öz bir arayış içinde olan Hidayet, İslamiyet'ten çok Zerdüştlüğe, Hinduizm ve Budizm gibi inançlara yönelir. Evrenle

³⁸ Oğuz Demiralp, *Kör Okur*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.23

bütünleşmek derdinde olan Hidayet, bir din arayışında değil, anlam arayışındaydı. Yapıtlarından anlayacağımız üzere bu, daha çok varoluşsal bir soruna dayanıyordu.

Hidayet, henüz ülkesinde olduğu 1925 yılında, İran tarafından Avrupa'ya öğrenim için gönderilen arkadaşı Takî Razavî'ye şöyle bir mektup yazar:

“Güzel kitabınız geldi; çok teşekkür ederim. (...) Dün kitabı tamamen okudum. İçinde bir de kartpostal buldum. Gerçekten de zevk sahibisiniz; güzel bir yüz seçmişsiniz. Umarım onunla mutlu olursunuz. Ama benim işime yaramaz. Çünkü daha koruk bile olmadan hayatımı kararttı ve kötü yaşamımı kuru üzümüne çevirdi. Bir kart gönderecekseniz, karanlık, keder verici, korkunç olsun, benim için daha makbul olacak. (...) Bakıyorum da İran'ı ve İran'da olanları çabuk unutmuş gibisiniz. Hakkınız da var hani. Elinizden geldikçe bu korkunç düşü bu yürek eriten kâbusu unutmaya bakın.”³⁹

Hidayet, mektubun bir yerinde Fransız yazar Alfred de Musset okuduğunu ve çok beğendiğini söyler. Öyle ki bu dönemde İngilizce ve Fransızca dilini öğrenmiştir. Umutsuzluk havası içinde olduğunu, kendini olgunlaşmadan kurumuş bir üzümüne benzettiğini görebiliriz. Hem yaşantısına hem de İran'da olup biten toplumsal olaylara karşı derin bir öfke duyar.

1926 yılında, lise mezuniyeti sonrası, Rıza Şah'ın Avrupa'ya gönderdiği öğrencilerle birlikte Hidayet de yurtdışına gitti. Öncelikle Belçika'da mühendislik

³⁹ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet’in Mektupları” (Akt.: Mehmet Kanar), *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.188

okuyacaktı. Ancak bunu yapamayacağını anlayarak Paris'e geçti. Geçen birkaç yıl içinde bu eğitimleri ciddiye almayan/alamayan Hidayet, kendini bütünüyle okuma ve yazmaya verdi. Mîr Âbidînî şöyle der: Paris'te yaşamı ve eserleri üzerinde derin bir etki bırakacak olan kısa bir aşk macerası yaşadı. Bu mutsuz aşk macerası, daha çok içine kapanmasına ve ölüm meselesini daha fazla düşünmesine neden oldu.⁴⁰ Bu umutsuz aşk macerasının neye benzediğini, *Kırık Ayna* adlı öyküsünde görmek mümkündür. İçe kapalı, vaktinin çoğunu odasında kitap okuyarak geçiren kahraman, Odette adında keman çalan bir kadınla, kısa süreli bir aşk yaşar. Ayrılıklarının hemen ardından yurtdışı seyahatine giden kahraman, Odette'den aşk dolu bir mektup alır ancak, döndüğünde Odette taşınmış, kendi yaşadığı odayı ise uzak doğulu bir öğrenci kiralamıştır. "*Kaderdir bu rüzgârın estirdiği; bırak gelsin / gelsin ne varsa tutkularından ve körü körüne / ne varsa uğruna yanıp tutuştığımız: gelsin.*"⁴¹ Mütemadiyen elem ve keder çağırır Hidayet, düşüncenin çağrısıdır bu. Bilerek, isteyerek mutluluğu elinin tersiyle iter gibidir. Bu karanlık, öfke ve umutsuzluk yaratan yaşam güçlüğü, içe dönük oluşu, onun beslendiği bereketli bir pınar gibidir.

"*Bir insanın düşüncesi, her şeyden önce özlemidir*" der Camus. Ölüm üzerine ciddi anlamda düşünmeye başlayan Hidayet, hem *Ölüm* adlı bir hikâye yazar hem de kısa bir süre sonra ilk intihar girişiminde bulunur. 1926 yılında Almanya'da çıkan *İranşehr* dergisinde basılır, *Ölüm* adlı hikayesi. Bu hikâyede,

⁴⁰ Hasan-i Mîr Âbidînî, *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, (Çev.: Doç. Dr. Derya Örs), Nüsha Yayınları, Ankara, 2002, s.65

⁴¹ Rainer Maria Rilke, *Bütün Şiirlerinden Seçmeler*, (Çev.: Ahmet Cemal), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017, s.3

yaşamın katlanılmaz çirkinliği karşısında, ölümü arzulayan bir yüreğin sahibi, içten çığlığını görmek mümkündür. Sonraki bölümde daha ayrıntılı Şekilde değineceğimiz ölüm hakkında Şöyle methiyelerde bulunur Hidayet:

“Yaşamın etin ve zorlu deneyi gençliğin aldatıcı ışıklarını sndrip de sevgi pınarı kuruyunca, soğukluk, karanlık ve çirkinlik insanın yakasına yapışınca, odur bunlara are bulan, odur iki büklüm olmuş beli, kırış kırış yüzü ve hasta bedeni huzur tezgahına koyan. (...) Ey lm! Sensin insanoğlunun alaklığına, bayağılığına, bencilliğine, açgözlülüğüne ve hırsına gülüp geçen ve onun yakışık almaz işlerinin üstüne bir perde çeken.”⁴²

Günden güne derinleşen bir bunalımın içine düşmüştür Hidayet. Belçika ve Fransa’da okumayı düşündüğü matematik, mühendislik ve diş hekimliği gibi uğraşlar ona fazlasıyla kuru ve insancıl gelmiş olmalı ki, bütün beklentilere karşın, sırt çevirmek zorunda kalmıştı. Sayıların değil, tinin insanı olduğunu kavramıştı. Sayılarla uğraşmak, bilimsel ve kesin verilerle düşünmek, her Şeyi salt akıl ile muhakeme etmek yerine; düşünmeyi, gözlemlemeyi, hissetmeyi, dokunmayı, duyumsamayı ve yaratmayı seçmiştir. zpalabıyıklar, kısa Hidayet biyografisinde Şöyle der: *“Bu meslek yönelimlerinden hiçbirinin onu sanat okumak kadar ateşleyemeyeceği uzun sürmedi. (...) Bütün çalışmalarını bıraktı. Sonraki dört yıl boyunca kendini sanatsal ve edebi çalışmalara ve yazmaya adayacaktı.”⁴³* İnanlık halleri ile manevi dünya arasında bir uçurum olduğunu anlamış olmalı ki,

⁴² Sadık Hidayet, “lm” *Hidâyetname*, (ev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.31

⁴³ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet: Garip İnanlı” (Yaz.: Selahattin zpalabıyıklar), *Hidâyetname*, (ev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.9

yalnızlaşmış ve bu süreci derinleşmek için kullanmıştır. İç dünyaya göç edişinin en gerçek halini yaşar Avrupa’da. Mektuplarında sürekli olarak yalnız olduğunu vurgular. Bu arada değinmek gerekir ki, Avrupa’da ki yaşamı boyunca kalabalık öğrenci yurtlarında kalmıştır Hidayet. Kafka’nın deyişiyile, “insanlarla dolu bir yalnızlık”tı, onun yalnızlığı. Arkadaşı Razavî’ye yazdığı bir mektupta, berbat yurt koşullarından ve parasının tükendiğinden bahseder. Pis rezil bir hayatı olduğunu, bu durumdan derhal kurtulmak gerektiğini ancak, Tahran’a, yani ailesine yazacak yüzü de kalmadığını söyler. *“İki kişiyle yüz yüze konuşamıyorum. Ne kadar düşünsem, yine de çok komik. Çok yorucu ve saçma. Bu da bizim sonumuz işte, herkese anlatman gerekmez bunu.”*⁴⁴

Camus, insanı adım adım intihar düşüncesine bağlayan korkunç çarpışmaları, dağılmaları şöyle anlatır:

*“Bir gün gelir ya gözlemi ya eylemi seçmek gerekir. İnsan olmak derler bunun adına. Bu parçalanışlar korkunçtur. Ama gururlu bir yürek için iki şeyin ortası olamaz. Ya çırpınmalarını aşan daha yüksek bir anlamı vardır bu dünyanın ya da bu çırpınmalardan başka bir şey gerçek değildir. Ya zaman ile yaşayıp onunla ölmek ya da daha büyük bir yaşam için ondan çekilmek gerek.”*⁴⁵

Özpalabıyıklar’ın aktardığına göre Hidayet, Avrupa’daki vaktinin büyük bir bölümünü hayat ve ölüm sorunu üzerine düşünmeye ayırıyor, Rainer Maria

⁴⁴ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet’in Mektupları” (Akt.: Mehmet Kanar), *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.190

⁴⁵ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.102

Rilke'nin yapıtlarını okuyordu.⁴⁶ Iraj Bashiri, *The Life of Sadeq Hedayat* adlı biyografi çalışmasında, Hidayet'in ilk kez Ölüm adlı öyküsü üzerinde, Rilke'nin belirgin bir etkisi olduğunu vurgular.⁴⁷ Hidayet'in Rilke okuduğu ve ondan etkilendiği doğrudur. Oğuz Demiralp'in, Michael Beard'tan aktardığına göre: Kör Baykuş ve Malte Laurids Brigge'nin Notları arasında bir benzerlik vardır. Beard, bunu iki eserden alınan sahnelere ve betimlemelere dayanarak, karşılaştırma yaparak açığa çıkarır. Oğuz Demiralp, *Kör Okur* adlı incelemesinde bu benzerliği uzun bölümler halinde alıntılamıştır.⁴⁸

1928 yılında, günden güne derinleşen, yoğunlaşan bunalımlarının ardından ilk intihar girişiminde bulunur Hidayet.⁴⁹ Parçalanmaların, ayrıksılığın, kendini yabancı ve uyumsuz hissetmenin verdiği ıstırap itmiştir onu intihar düşüncesine. Anlatılanlara göre: Marne Nehri'ne atlamış ancak, o sırada köprü'nün altında bulunan bir çift onu görmüş ve erkek hemen suya atlayarak kurtarmıştır Hidayet'i.⁵⁰ Belki de köprü altında gerçekleşen bu sevi oyununu fark etmedi Hidayet, ya da onun sahici öykülerinden biriydi bu da. Neler olabileceğini tasarlamadı zihninde ve iki varlığı fark etmesine rağmen, uzun zamandır arzuladığı ölümün kavrayıcı kollarına, suyun derinliklerine bırakıverdi kendini. Çünkü bedeninde taşıdığı

⁴⁶ Sadık Hidayet, "Sadık Hidayet: Garip İranlı" (Yaz.: Selahattin Özpallabıyıklar), *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.10

⁴⁷ Iraj Bashiri, *The Life of Sadeq Hedayat*, Bashiri Working Papers on Central Asia and Iran, 2019, s.3

⁴⁸ Benzerlik için bkz, Oğuz Demiralp, *Kör Okur*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.62

⁴⁹ Hasan-i Mîr Âbidîni, *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, (Çev.: Doç. Dr. Derya Örs), Nüşa Yayınları, Ankara, 2002, s.66

⁵⁰ Sadık Hidayet, "Sadık Hidayet: Garip İranlı" (Yaz.: Selahattin Özpallabıyıklar), *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.10

yumuşacık ölümün, kurtarıcı bir iksir olduğunu düşünüyordu. İntihar girişiminde bulunduğu için kızmadı kendine, dahası utandı ölemediği için. Bunu 1929 yılında, intiharından hemen sonra yazdığı, *Diri Gömülen* adlı öyküsünde görmek mümkündür. Sonraki öykülerinin çoğunu da intihar ve ölüm gibi temalar besleyecektir.

Diri Gömülen adlı öyküsü, Avrupa’da yaşadığı bunalımların edebi bir güncesi gibidir. Öyküye, *Bir Delinin Notlarından* alt başlığını koydu. Paris’te bir dairede yalnız yaşayan kahraman, yaşamın saçmalığı karşısında duyduğu derin tiksintiyi tasvir eder ve öykü boyunca neden bir türlü ölemediğinden dem vurur.

“Tüm gönül bağlarımı hayattan koparmak istiyordum. Bilinçsizce mezarlığa gittim. Orada görkemli bir sessizlik hüküm sürüyordu. Yavaş yavaş yürüyordum. Mezar taşlarına, üzerlerine konmuş haçlara, vazoların yapma çiçeklerine, mezarların kenar ve üzerlerinde bulunan bitkilere hayretle bakıyordum. Ölülerden bir kısmının isimlerini okuyordum. Niçin onların yerinde değilim diye tasalanıyordum. Kendi kendime düşünüyordum. Bunlar ne kadar mutluymuşlar! Bedenleri toprağın altında çürüyüp ayrılmış ölüleri kıskanıyordum. Hiç bu denli bir kıskançlık hissi uyanmamıştı bende. Ölümün kolayca herkese verilmeyen bir mutluluk, nimet olduğunu düşünüyordum.”⁵¹

Böylece, yazgısına biçim vermeye çalışıyordu Hidayet. Ancak, “*Ölümün insanı istemeyip geri durması ne korkunçtur.*”⁵² Nehre atladığında, ölümle yüz

⁵¹ Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.10

⁵² Sadık Hidayet, A.g.e. s.8

yüze gelmiş, ölememişti. Bundan sonra kahramanlarını her an intiharın, ölümün eşiğinde dolaştıracak, arzuladığı şeye başka bir yoldan kavuşacak, onun için kutlu varsayacağımız gün gelene kadar, bu düşünceyi “büyüyen bir yapıt” gibi benliğinde saklayacaktır.

“Yalnız bir şey beni teselli ediyor. İki hafta önceydi. Gazetede okudum. Avusturya’da biri tam on üç kez çeşitli yollarla kendini asmaya teşebbüs etmiş, intiharın bütün basamaklarını geçmiş. Kendini ipe çekmiş, ip kopmuş. Kendisini nehre atmış, sudan çıkarmışlar. Nihayet son defa evi boş bulunca, mutfak bıçağıyla ne kadar damarı varsa kesmiş ve bu on üçüncü kez, ölmüş! Bu bana teselli veriyor!”⁵³

Hidayet’in ruh duygu dünyasını, kişiliğini kavramak eserlerini anlamaktan geçer. Onun iç dünyası kabuslarla doludur. Yalnızlık, bulantı, boşluk, kaçış, intihar ve ölüm, öykülerinin büyük çoğunluğunun temelini oluşturur. Onun eserlerindeki kahramanlar topluma ve dünyaya yabancı, birer uyumsuzdurlar. Tanrı inancı yoktur. Her şeyde en çok kendisini arar, kendisiyle konuşur. Eserlerinde kullandığı yalın ve sahici dil, anlattığı öykülerin gücünü arttırırken, her hikayesi, ölümün ve yaşamın acımasız gerçeklerini bir tokat gibi çarpar yüzümüze. Bu yüzden, eserlerindeki sahici çılgılık, yüreğimizin derinlerine dokunur. O, bağrımızda uyuyan dikenini sular. Onun uyanmasını, ayaklanmasını sağlar. Aksaklıkları bir bir serer önümüze. Okur uyutan masalları bir kenara bırakıp, gerçeğin ölümcül ateşini gösterir. Alelade öyküler yazan bir yazın işçisi olmanın ötesine, başka nasıl geçilebilir?

⁵³ Sadık Hidayet, A.g.e. s.8

Hidayet, 1930 yılında Avrupa macerasını bir kenara bırakıp Tahran'a geri döner. O sırada, okumak için aldığı devlet bursu kesilmiştir. Baba evinde parasız kalabileceği bir oda vardı ancak, geçim derdi çalışmasını zorunlu kılıyordu. Çünkü o dönemde İran'da, yazmak para getiren bir meslek değildir. Daha sonra İran Merkez Bankası'nda bir iş bulur.⁵⁴ Ailesinin varlık ve nüfuz sahibi olmasına karşın, bu gücü reddettiğini, kendi yolunu kendi çizmek istediğini görebiliriz. Yakın dostu Bozorg Alevî, o günleri şöyle anlatır: *“Ailesinin nüfuzu dolayısıyla her imkana sahipti, diploması olmadan da devletin en yüksek mevkilerine geçebilirdi, ama o geçimini sıradan bir kâtip, bir muhasip olarak sağladı. 1930 ile 1936 arasındaki yıllar, Hidâyet için verimli bir yaratma dönemi oldu.”*⁵⁵

1930 yılında Tahran'a döndüğünde, sırasıyla: *Diri Gömülen* (1930), *Üç Damla Kan* (1932) ve *Alacakaranlık* (1933) adlı önemli öykü kitaplarını yayımladı. Bu öykülerin neredeyse tamamı onu anlamamız için anahtar niteliği taşır. Yalnız, dışlanmış, umutsuz kahramanların yanı sıra, toplumsal eleştiri yönü ağır basan öyküleri bir arada görmek mümkündür. Bu yıllarda bir yandan yeni eserler yazarken diğer taraftan yenilikçi edebiyatçılar ile birlikte Reb'a adlı bir grup kurdular. Özpabalıyıklar'ın deyişiyle: Hidayet, Avrupa'dan dönmüş ve baskıcı düzene yönelik eleştirilerinden dolayı baskı, zulüm ve hapis tehditleriyle karşılaşan öğrencilerin arasına katıldı. Yakın dostu Bozorg Alevî de bu grubun içerisinde yer

⁵⁴ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet: Garip İranlı” (Yaz.: Selahattin Özpabalıyıklar), *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.11

⁵⁵ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet'in Biyografyası” (Yaz.: Bozorg Alevî) *Kör Baykuş*, (Çev.: Behçet Necatigil), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.89

alıyordu.⁵⁶ Reb'a grubunun amacı; tutucu yazarların köhnemiş zihniyetine ve devletin baskısına karşın yenilikçi bir edebi faaliyet alanı yaratarak hem öykü ve roman çalışmaları yapmak hem de köklü İran Tarihi ve edebiyatı hakkında ciddi araştırmalarda bulunmaktı.

Bashiri'nin aktardığına göre: Reb'a topluluğunun üyelerinden biri olan Mojtaba Minovi, topluluğun çok ateşli kişilerden oluştuğunu söyler. Ancak topluluğun ana figürü ve merkezi yalnızca Sadık Hidayet'in kendisidir. Onun fikirleri ve yönlendirmeleri grup için çok önemlidir. Herkesi o cesaretlendirir ve teşvik eder. Minovi'ye göre grup üyeleri, yalnızca Hidayet'in etrafında dönen birer uydu gibiydiler.⁵⁷

*“Hidayet, gelenekçi ve yenilikçi değerlerin çatıştığı, toplumda ve düşünürlerin zihniyetinde gevşekliğin baş gösterdiği bir çağın yazarıdır.”*⁵⁸ Kendisini siyasi ve kültürel bir değişim rüzgarının tam merkezinde bulan bu çağın yazarları, baskıcı zihniyete başkaldırdılar. Bunun en güçlü örneği Hidayet'in ta kendisidir. Bir yanıla toplumdaki keskin kırılmaları yarattığı eserlerle Hayyam gibi hicvederken bir yanıla umutsuzluk girdabındaki kahramanların hazin sonlarının altını çizer.

⁵⁶ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet: Garip İranlı” (Yaz.: Selahattin Özpallabıyıklar), *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.11

⁵⁷ İraj Bashiri, *The Life of Sadeq Hedayat*, Bashiri Working Papers on Central Asia and Iran, 2019, s.4

⁵⁸ Hasan-i Mîr Âbidînî, *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, (Çev.: Doç. Dr. Derya Örs), Nüşa Yayınları, Ankara, 2002, s.66

1936 yılında Şahlık rejimi tarafından Reb'a dergisi kapatılır. Oldukça çalkantılı, her türlü yenilikçi sesin batırılmaya çalışıldığı bir dönemdi. Arkadaşlarından bazıları tutuklanıp ceza evine girerken bazıları hükümetin yanında yer almaya başladı. Tam bu sırada umutlarını yitiren Hidayet, 1936 yılında Hindistan'a gitti.⁵⁹ Burada Hind Parsîsinden Pevlevice (orta Farsça) öğrenerek çeşitli eserleri Farsça'ya çevirdi. Aynı yıl Hindistan'da Kör Baykuş adlı romanını yayımladı.⁶⁰ Yazarın el yazısından teksir makinesiyle 50 nüsha çoğaltılan kitabın üzerinde "İran'da yayımı ve satışı yasaktır" ibaresi vardı.⁶¹ Hindistan'da kaldığı süre boyunca Avrupalı yazar arkadaşı Jan Rypka ile olan mektuplaşmalarında Hidayet, bütün dünyevi varlığını çok küçük bir paraya çevirdiğini ve Hindistan'a kaçmak zorunda kaldığını yazar. Burada da çok mutsuzdur ve sıkıntı peşini bırakmamıştır.⁶²

Kör Baykuş'un ortaya çıkışı modern İran edebiyatı için çok yeni ve sarsıcı bir olaydır. İç içe geçen iki yüze sahip bu roman, Hidayet'in dünyasındaki kırılmaları, dağılmaları ve hesaplaşmalarını anlatır. Gerçeküstü, metafizik sınırları zorlamasıyla düşsel bir alanda dolaştırır okuyucuyu ancak, hiçbir zaman düş mü gerçek mi olduğunu tam anlamıyla kavrayamayız. Varlık bilmesinin ortasında kalmış, kâbus dolu bir dünyanın tam merkezindeki kahraman geçmiş ve şimdiki

⁵⁹ Sadık Hidayet, "Sadık Hidayet: Garip İranlı" (Yaz.: Selahattin Özpabıyıklar), *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.13

⁶⁰ Sadık Hidayet, "Sadık Hidayet Üzerine", (Yaz.: Mehmet Kanar), *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.11

⁶¹ Sadık Hidayet, "Sadık Hidayet: Garip İranlı" (Yaz.: Selahattin Özpabıyıklar), *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.14

⁶² Iraj Bashiri, *The Life of Sadeq Hedayat*, Bashiri Working Papers on Central Asia and Iran, 2019, s.6

zaman arasında gidip gelerek, gerçek kimliğini aramaktadır sanki. Yaşamı boyunca yaşadığı içsel çatışmalar, manevi yıkılışlar, kendini aramayı ve yeniden inşa etmeyi zorunlu kılmış gibidir. Oğuz Demiralp, roman hakkında şöyle bir bilgi verir: *“Herhalde fantastik yazın geleneğine uygun olduğu için en başta gerçeküstücülerin önderi Andre Breton övmüş bu romanı. 1953’te yapılan bir söyleşide Kör Baykuş’u, Gerard de Nerval’in ‘Aurelia’sı, Wilhelm Jensen’in ‘Gradiva’sı, Knut Hamsun’un ‘Mysterier’inin yanında anılması gereken bir başyapıt olarak nitelemiştir.”*⁶³ Romanın gücü yalnızca konusundan değil, kullandığı yalın ve şiirsel dilin bir bütün oluşturmasıyla da ilgilidir. Kör Baykuş diğer eserlerine nazaran, bu dilin ve üslubun son noktasıdır. Sonraki bölümde bu konu daha detaylı incelenecektir.

Hidayet, Hindistan’dan İran’a geri döndüğünde siyasi durumlar daha karmaşık bir hal almıştı. Hem dünyayı sarsan İkinci Dünya Savaşı başlamış hem de insanlığa ve toplumuna olan güvenini neredeyse tamamen yitirmişti. *“İran’ın toplumsal sorunlarıyla ilgilendikçe daha da karamsarlaştı, kötümserleşti. Toplumdaki çürümeyi açığa vurmak için daha az simgesel, ama alegorik, bir yazı tarzını seçti.”*⁶⁴ Bunu son öykü kitapları olan Aylak Köpek ve Hacı Ağa’da görmek mümkündür. Hidayet’in son dönem ruh halini anlamak, çürümüşlüğünden dolayı toplumla olan kavgasını ve umutsuzluğunu görmek için bu iki esere bakmak yeterlidir. Âbidîni’nin aktardığına göre, Julio Curi’ye yazdığı bir mektupta şöyle

⁶³ Oğuz Demiralp, *Kör Okur*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.46

⁶⁴ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet: Garip İranlı” (Yaz.: Selahattin Özpallabıyıklar), *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.15

der: “Emperyalistler ÷lkemizi koca bir zindana çevirdiler. Konuşmak ve doğru düşünmek suç.”⁶⁵

Aylak Köpek adlı kitabı iki uçludur. Birinci öykü, kitabın adını taşıyan öykü ile başlar ve Karanlık Oda’da son bulur. Aylak Köpek ile toplum tarafından dışlanmışlığını, yabancılığını hicveden Hidayet, Karanlık Oda’da kendini geri çekerek yalnızlaşır ve hayatına son verir. Aylak Köpek adlı öyküsünde soylu ırktan gelen Pat adında bir köpek, tanımadığı bir şehirde sahibini kaybeder. Bir anda kendini sahibinin koruyucu kollarının dışında bulan ve insanların hile dolu dünyasıyla karşılaşan Pat ne yapacağını bilmez halde dolaşır durur. İnsanların ona yaptığı anlamsız ve gerekçesiz işkenceleri bir türlü kavrayamaz. “Çöplüğün bir parçası olduğunu hissediyordu. İçinde bir şeyler ölmüş, sönmüştü.”⁶⁶ Kendini ait hissetmediği, kimsenin duygularını anlamadığı bu dünyada bir yandan sahibini ya da onu koruyacak birini bulmaya çalışırken diğer taraftan karnını doyurma güçlüğüyle karşılaşmıştı. “Pat’a en çok işkence eden şey kimse tarafından okşanmamaktı. Hele hele acı ve işkence dolu bu yeni yaşantısında daha öncekinden çok gereksinimi vardı okşanmaya.”⁶⁷ Sürekli itilip kakılan ve gittiği her yerden tekmelerle kovulan Pat, sonunda yenik düşer. “Akşama doğru Pat’ın üzerinde üç aç karga uçuyordu. Uzaklardan almışlardı Pat’ın kokusunu. İçlerinde biri ihtiyatla yanına kadar geldi, dikkatle baktı. Pat’ın tamamen ölmediğinden emin olunca uçtu

⁶⁵ Hasan-i Mîr Âbidînî, *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, (Çev.: Doç. Dr. Derya Örs), Nüşa Yayınları, Ankara, 2002, s.155

⁶⁶ Sadık Hidayet, *Aylak Köpek*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.13

⁶⁷ Sadık Hidayet, A.g.e. s.16

gitti. Bu üç karga Pat'ın iki kara gözünü oymak için gelmişti."⁶⁸ Hidayet, hayatın ve insanların rezaletini çok çarpıcı biçimde, yalnızca bir köpek üzerinden ele aldığı bu öyküde, suçunu ve günahını dahi bilmeyen bir köpeğin, dahası bizlerin, ne şekilde kurban gittiğini ustaca anlatır, hicveder. Kendi yaşamı da böyle bir dışlanmışlığın, zulmün eseri değil miydi? Karanlık Oda'ya çekilmesi için başka türlü sebepler aramaya gerek yoktur. "*Kışın uyuyan canlılar gibi inime çekilmek, kendi karanlığıma dalmak ve kendi içimde olgunlaşmak istiyordum*"⁶⁹ der, öykünün kahramanı. Ona göre, her türlü iyi ve güzel değerler insanların çirkin ve kâbuslarla dolu dünyasında yitip gider. Bu yüzden bütün mal varlığını paraya çevirerek şehir dışında bir bağ evine kapanır kahraman. "*Günün birinde paralar suyunu çekince ve başkasına muhtaç duruma düşünce hayatıma son vereceğim. Ben muradına kavuşmuş mutlu bir insanım. Mutlu bir insan; tasavvur etmesi ne kadar zor! Hiç düşünmezdim; ama şimdi ben mutlu biriyim!*"⁷⁰

1945 yılında Hacı Ağa adlı toplumsal eleştiri niteliği ağır basan yapıtından sonra umutsuzluğa kapılan Hidayet kendisini dostu Bozorg Alevî ile edebi eserlerin çevrilmesi işine verir. 1920'lerden 1940'ların başına kadar çevrilmiş edebi eserler vardı ancak, bunlar çoğunlukla "*(...) polisiye romanlar, romantik aşk ve macera türü romanlardan ibarettir.*"⁷¹ Âbidîni'nin aktardığına göre, Avrupa ve Amerika'daki en yeni edebiyatı iyi şekilde tanıyan Hidayet şöyle der:

⁶⁸ Sadık Hidayet, A.g.e. s.18

⁶⁹ Sadık Hidayet, A.g.e. s.81

⁷⁰ Sadık Hidayet, A.g.e. s.83

⁷¹ Hasan-i Mîr Âbidîni, *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, (Çev.: Doç. Dr. Derya Örs), Nüşa Yayınları, Ankara, 2002, s.87

“İran edebiyatının, her şeyden çok eski ve yeni edebi şaheserlerin çevirisine ihtiyacı vardır. Çünkü, bizim uygar ülkelere oranla bugünkü donukluğumuzun, düşünsel ve edebi gelişmemizdeki uygunsuzluğun büyük nedenlerinden birisi, günümüz dünyası edebi düşünceleri, üslupları ve yöntemleriyle temas halinde olmayışımızdır. Bugün, nasıl ki bilimsel, sanatsal ve teknik bakımdan, uygar dünyadan yararlanma zorundayız, edebi ve düşünsel bakımdan da aynı şeyi yapmaktan başka bir yolumuz olmayacaktır. Bu amaca ulaşmak için dünyanın edebi eserlerinin dikkatli ve doğru çevirilerine ihtiyacımız var.”⁷²

Bu sırada Hidayet bir dergide Anton Çehov’u tanıtırken, Bozorg Alevî, Schiller çevirmeye başlamıştır.⁷³ Bu dönemden sonra 1943 yılında, Kafka’nın Değişim adlı öyküsü başta olmak üzere birkaç kısa öyküsünü daha çevirerek Kafka üzerine düşünmeye başladı. 1948 yılında ise Kafka üzerine, Kafka’nın Mesajı adlı önemli bir inceleme yazısı yazdı.⁷⁴ Dostu Bozorg Alevî şöyle der Hidayet için: *“Çok okurdu, modern dünya edebiyatı üzerine köklü bilgisi vardı. Çok zaman kendine şaheserler keşfeder ve bunlar yıllar sonra dünyaca tanınırdı. Bir yazar olarak pek çok, pek çok çalıştı.”⁷⁵*

Ne yeryüzüne ne de gökyüzüne aitim diye düşünür, Hidayet. Ne sığınacak, huzur bulacak bir tanrısı ne de ona kucak açan bir toplum, insanlık vardır. Toplumun hiçbir tabakasıyla uyum içinde değildir. Bütün bir dünya kararmıştır

⁷² Hasan-i Mîr Âbidînî, *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, (Çev.: Doç. Dr. Derya Örs), Nüsha Yayınları, Ankara, 2002, s.87

⁷³ Hasan-i Mîr Âbidînî, A.g.e. s.87

⁷⁴ Hasan-i Mîr Âbidînî, A.g.e. s.155

⁷⁵ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet’in Biyografyası” (Yaz.: Bozorg Alevî) *Kör Baykuş*, (Çev.: Behçet Necatigil), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.89

gözlerinin önünde. Kendi içindeki tünelde yapayalnız ve çaresizdir. Kendini ancak eserleriyle var edebilir. Kendine benzeyen kahramanlarla doludur tüm yapıtları. Eserlerinde çoğu zaman kendisiyle konuşur. Varlık çerçevesindeki sözleri hep kendinedir. Bütün derdi, kendine ispat etmektir acımasız gerçekleri. “*Sanatı yazar ile dış dünya arasındaki bağ değil, kendisi ile iç dünyası arasındaki bağ olarak görür.*”⁷⁶ Şöyle der Kör Baykuş’un kahramanı: “*Sadece kendi gölgeyle güzel güzel konuşabilirim. Beni konuşmaya zorlayan da o zaten. Sadece o tanıyabilir beni; mutlaka anlar.*”⁷⁷

Birçok öyküsünde zaman ve mekân gerçekliğin dışına taşmıştır. Eserlerinde yalın ve güçlü bir dil kullanır ancak, dilin yalın ve süssüz görünmesi kolay lokma olduğu anlamına gelmez. Birleşmeden doğan ahenk ve şiirsellik, dokunduğu meselelerin zenginliği ve detaylı incelemeleri bazen nüfuz etmesi zor anlamlar barındırır. Onun eserlerinde klasik bir dil, açıklamalar ve süslü betimlemeler ya çok azdır ya da hiç yoktur. Daha çok bir iç konuşma yahut düşüncelerin öylece dile getirilişi gibidir. Hâlbuki bütünde ciddi bir uyum, dilde ustalık ve yalınlık, anlatımda ise derinlik söz konusudur. Yakın dostu Alevî, Hidayet için şöyle bir yorumda bulunur: “*(...) Karakterleri keskin, çizgili, tasvirleri inandırıcıdır. Anlatıyı, o vakte kadar İran edebiyatında kimsenin ulaşamadığı mükemmelliğe Hidayet götürdü.*”⁷⁸

⁷⁶ Sadık Hidayet, “Kör Baykuş ve Hidayet’in Varlık Çerçevesindeki Sözleri”, (Yaz.: Celal Âl-i Ahmed), *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.109

⁷⁷ Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.46

⁷⁸ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet’in Biyografyası” (Yaz.: Bozorg Alevî) *Kör Baykuş*, (Çev.: Behçet Necatigil), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.91

Hidayet, yaşamın görünüşte canlı ve parlak yüzünü göstererek, yalancı bir gerçeklik yaratmaya çalışmaz. Dahası yaşamın, insanın başına gelmiş bilinmez bir ceza olduğunu düşünür. Neredeyse en basit olayları anlattığı öykülerinde bile her şey kâbusun ve yıkımın eşiğindedir. *“Hidayet’in romanlarında kurtuluş yoktur, olsa olsa bir boşalmadır sonuç. Güzelliği ve gerçeği arama çabasında mahvolup giden yulgın adam, sonunda bizzat kötülük ifriti olur çıkar.”*⁷⁹

*“Kırk yaşımızda, yüreğimize yirmimizde sığıtığımız bir kurşunla ölüyoruz.”*⁸⁰ Bu cümle Hidayet’e ne kadar yakışır! Daha yirmili yaşlarındayken çağırıştır ölümü. İlk öyküleri Ölüm ve Diri Gömülen’de kendi sonunu daha en başından çizmiştir ve tam da tarif ettiği gibi olmuştur her şey. Henüz 1929 yılında, Paris’te bir öğrenciyken, şu satırları yazmıştı:

*“Bir haftadır kendimi ölüme hazırlıyordum. Ne kadar yazı kağıdım varsa, tümünü yok ettim. Kirli eşyalarımı benden sonra kontrol edip de kirli bir şey bulmamaları için uzağa attım. Beni yataktan çektikleri ve muayene için doktor geldiği vakit şık olayım diye yeni satın aldığım elbiseyi giydim. Kolonya şişesini aldım, güzel kokması için yatağa serptim.”*⁸¹

1950 yılında yurdundan ayrılıp Paris’e gitti. Dostu Bozorg Alevî, o günleri şöyle anlatır:

⁷⁹ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet’in Biyografyası” (Yaz.: Bozorg Alevî) *Kör Baykuş*, (Çev.: Behçet Necatigil), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.95

⁸⁰ Rene Char, “Sunu Yerine”, (Yaz.: Albert Camus), *Seçme Şiirler*, (Çev.: Samih Rifat), Ada Yayınları, İstanbul, 1990, s.8

⁸¹ Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.16

“(…) gençliğini geçirdiği yerlerde yeni bir yaşama gücü bulmak ümidiyle Paris’e gitti. Paris’te günlerce, havagazlı bir apartman aradı. Championnet caddesinde buldu aradığını; 9 Nisan 1951 günü dairesine kapandı ve bütün delikleri tıkadıktan sonra gaz musluğunu açtı. Ertesi gün ziyaretine gelen bir dostu, onu mutfakta yerde yatar buldu. Tertemiz giyinmiş, güzelce tıraş olmuştu ve cebinde parası vardı. Yakılmış müsveddelerinin kalıntıları, yanı başında, yerdeydi.”⁸²

Hidayet yıllarca biriktirmiştir, dışardan görünmez yaralarını. Bir yaprak gibi savrulup durmuş, toprağın altında kalacağı günü beklemiştir. Nihayetinde onu “cüzzam gibi yiyip kemiren yaralar”ı ancak, karşı karşıya olduğu kesin bir yok oluşun tedavi edeceğini düşünüyordu. Onu, “yaşamayı için zorunlu olan uykudan uyandıran” şey neydi? *“Bir insan, söylediklerinden çok, söylemedikleriyle insandır.”⁸³* Hidayet’in de en büyük yapıtı derin duygularıydı zannımca. Hiç kimseye anlatmadığı, anlatamadığı. *“Çok zaman o şakacı maskesi ardındaki üzgün düşünürü görmek imkansızdı hemen hemen.”⁸⁴* Ölümünden yaklaşık on yıl sonra, dostu Bozorg Alevî onun için şöyle der:

“Bu satırların yazarı, aşağı yukarı 25 yıl boyu, Hidayet’i yakından tanıdı, onu hep dürüst kıymetli bir dost olarak takdir etti. Alçak gönüllüğü, insan ve hayvan sevgisi, haksızlık ve gadre uğrayanların, ezilenlerin kaderlerine ilgisi, acıması, fedakarlığı, güzelliğe saflığa karşı sonsuz arzusu ve bunları boşuna araması; dostları arasında her zaman söylenir, konuşulurdu. Adamdan saymadıklarına karşı dümdüz tutumu, bayağılık ve

⁸² Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet’in Biyografyası” (Yaz.: Bozorg Alevî) *Kör Baykuş*, (Çev.: Behçet Necatigil), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.90

⁸³ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.101

⁸⁴ Sadık Hidayet, “Sadık Hidayet’in Biyografyası” (Yaz.: Bozorg Alevî) *Kör Baykuş*, (Çev.: Behçet Necatigil), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.88

şirretlikleri maskaraya çeviren kıvılcımlı zekâsı, hiçbir ayrıntıyı atlamayan çok belirgin gözlem yeteneği; karakterinin belli başlı özellikleridir. Kendimize onun en yakın dostları gözüyle bakan bizler sever sayar, hayranlık duyardık ona. (...) Afyona gelince: ölümüne yakın yıllarda ara sıra içmiştir, ama Kör Baykuş'u yazdığı sıralarda çok seyrek içerdi. Ömrünün son yıllarında afyon düşkünlüğü, kapıldığı ümitsizlikten ve hayatını yavaş yavaş ölüme teslim etmek niyetinden ileri geldi."⁸⁵

Homa Katouzian, ölümünden sonra Hidayet'in yere saçılmış mektupları ve notları arasında, Kafka'nın Mesajı adlı yapıtından şu bölümün bulunduğunu belirtiyor: *"Sonunda en şiddetli cezaya çarptırılırız ve boğucu bir gün ortasında kanun adına bizi tutuklayan kişi bıçağını saplar kalbimize; köpek gibi geberir gideriz. Cellat da suskundur, kurban da."*⁸⁶

*"Ey kurtlar! Gözsüz kulaksız kara yoldaşlar / Size gelen özgür ve gamsız bir ölü var;/ Obur filozoflar, pisliğin oğulları, / Cesedimin üstünde keyifle gezinin, / Deyin bana başka işkenceler de var mı / Bu yaşlı, bu ruhsuz ve ölü benden için!"*⁸⁷

⁸⁵ Sadık Hidayet, A.g.e. s.89

⁸⁶ Sadık Hidayet, "Sadık Hidayet: Garip İranlı" (Yaz.: Selahattin Özpallabıyıklar), *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.18

⁸⁷ Charles Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri*, (Çev.: Erdoğan Alkan), Varlık Yayınları, 2016, s.128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SADIK HİDAYET'İN ESERLERİ

Bu bölümde, tez okurunun anlatıya dahil olabilmesi için, metin boyunca daha çok değindiğim, alıntılar yaptığım eserlerin özetlerini sunacağım.

3.1. Kör Baykuş⁸⁸

Sadık Hidayet Kör Baykuş'u ilk kez 1936 yılında Hindistan'da, kendi el yazısıyla elli nüsha çoğaltarak yayımlar. Türkçe'ye ise ilk kez 1977 (Varlık Yay.) yılında, Behçet Necatigil tarafından Fransızcadan tercüme edilir.

Kör Baykuş kendi zamanına göre, hatta uzun yıllar sonrası için dahi oldukça yenilikçi bir öyküdür. Öyle ki çeşitli eleştirilenler bu eserdeki; metamorfoz inancı, Hayyamcı ve Budist düşünceleri, ölüm gibi felsefi sualleri, Freudyen yaklaşımları gibi birçok yönlerini sorgulamaya girişmişlerdir.⁸⁹

Kör Baykuş'un kahramanı, henüz romanın başında; onu sarsan, yeni bir dünyaya uyandıran düş-gerçek hakkında aklında kalanları yazmak istediğini

⁸⁸ Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 15-104

⁸⁹ Hasan-i Mir Âbidîni, *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, (Çev.: Doç. Dr. Derya Örs), Nüsha Yayınları, Ankara, 2002, s.78

belirtir. Kimseye anlatması mümkün olmayan, “ruhu, inziva halindeyken yavaş yavaş yiyen ve kemiren yaraları” yazacaktır. Ancak bunu, yine kendisi için yapacaktır, kendisini kendi gölgesine tanıtmak için. Çünkü insanlar, “yaygın inançlarına, kendi akidelerine göre, alaycı tebessümlerle” karşılayabilirler.

Romanı iki bölüme ayırmak mümkündür. Birinci bölüm; gördüğü düşün etkisiyle sürüp giden karanlık, iç bunalıcı, rüya mı, gerçek mi, hayal ürünü mü olduğunu asla tasavvur edemediğimiz bir iklimde geçer. İkinci bölümde ise kahraman yeni bir dünyaya uyanır. Geçmişine fırlatılıp atılmış gibi gezintiye çıkarır okuyucuyu. Ailesiyle birlikte kendi yaşam hikayesini de anlatır. Oysa birinci bölümde, yalnız kahramanımız ve onun etrafında şekillenen olay/durumlar vardır.

Yoğun biçimde alkol ve esrar tiryakiliği olan kahraman şehirden uzakta, yıkıntılar arasında bir evde yalnız yaşar. Buradaki tek uğraşı deri kalemlikler üzerine resimler yapmak ve amcası vasıtasıyla Hindistan’a gönderip satmaktır. Bir süre sonra kahraman, kontrolü dışındaymış gibi, kalemlikler üzerine sürekli aynı resmi çizdiğini fark eder. Bu kaynağın bir rüya mı yoksa bir ilhamdan mı ileri geldiğini bilemez. *“Hep bir selvi ağacı çiziyordum. Ağacın altında kamburunu çıkarmış bir ihtiyar; Hindistan esrarkeşleri gibi abasına sarınmış, bağdaş kurmuş, oturmuş oluyordu. Başına şalını sarmış, hayret ifadesini göstermek için işaret parmağını dudaklarına götürmüştü oluyordu. Karşısında da uzun, siyah giysili bir kız eğilmiş, ona nilüfer çiçeği sunuyordu. Aralarında bir arklık mesafe vardı.”*⁹⁰

⁹⁰ Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.18

Kahraman, yoğun duygular yaşayarak bu hayret verici resmin manası çözmek için düşünür durur. Günler sonra, eve gelen amcasına şarap ikram etmek için sandık odasındaki rafa çıktığında, havalandırma penceresinden, kalemlikler üzerine çizdiği resimle birebir örtüşen bir görüntü görür: Genç kadın nilüfer çiçeğini ihtiyara sunarken, ihtiyar sol elinin işaret parmağının tırnağını çiğnemektedir. Evin arkasındaki boş arsada gördüğü bu görüntü onun kendinden geçmesine, tüm vücudunun ateşler içinde sarsılmasına neden olur. Uzun süredir resmini çizdiği kadının kanlı canlı olarak karşısında belirmesine şaşırır. Bu görüntü onu hem fazlasıyla cezbeder hem de korkutur. Kadının insanüstü güzelliği, solgun ve gamlı sevinci, sarhoş edici ışığı, ürkütücü ve büyüleyici gözleri, kahramanı yeni bir dünyaya uyandırır. Saatlerce, başı ellerinin arasında öylece düşüncelere dalan kahraman, odaya geri döndüğünde amcasının gitmiş olduğunu anlar.

Kahraman, gördüğü bu kadına derin bir aşk duyar. Yıllardır beklenen bir sevgilinin dönüşü gibi derinlerde bir duyguyu uyandırır onun varlığı. Sırlı olarak tarif ettiği bu varlığa ulaşarak; yaşama gayesini tamamlayacak, bütün gizleri ve felsefi muammaları çözebileceğini düşünür.

Aşkın ondaki ilk tecellisi hayatını aydınlatan geçici bir güneş ışığıdır. Onun ışığı altında bütün benliğini, mutsuzluk hallerini kavrar. Bir an için yüzünü gösteren, ışık saçan, ancak acımasız gerçeklerle yok olup giden ideal bir güzelliiktir

o. Artık anlatıcımızın bir kaybı vardır:⁹¹ “... *O hayali endamıyla, ince, sisler içinde kalmış boyuyla, arkasında acılı hayatımın usul usul yanıp erdiği, şaşkın parlak, iki iri gözüyle artık bu aşağılık, yırtıcı dünyaya ait olamaz.*”⁹² O, anlatıcının hayal dünyasında bir yere konumlanır artık. Romanın büyüleyici yönlerinden biri de; gerçek ile hayal arası bir karakter yaratarak onu inanılabilir kılmasında yatar.

Günler sonra yeniden karar verip sandık odasındaki rafa çıktığında, daha önce gördüğü pencerenin yerinde; yekpare, karanlık, nemli ve soğuk bir duvar görür. Ne dışarıya açılan bir menfez ne de havalandırma penceresi vardır. Günlerce, uykuyla uyanıklık arasında sayıklar durur. Resim yapmayı bırakmış, içkinin ve esrarın dozunu arttırmıştır. Kadını görmek, en azından o tuhaf manzaraya dair en ufak bir iz bulabilmek için sürekli gezintilere çıkar. Olay mahalline dönen bir katil, orayı burayı yoklayan aç bir köpek gibi araştırır durur. Fakat yıkıntılardan, harabeliklerden başka bir şey bulamaz. Çevresi gibi onun dünyası da sararıp solmuş, kuru bir üzüme dönmüştür. Karanlık bastığı her an, vücudunu korkunç bir titreme sarar. Tutku dolu bir özlemle kadının büyüülü varlığını hayal eder. Halbuki bu “yoksulluk ve miskinlik dolu dünyada”, ilk kez sahici bir ışığın onu aydınlatıldığını sanmıştır.

Kahraman, günler sonra yağmurlu ve soğuk bir gecede evine döndüğünde, kapısının önünde yarı baygın halde görür aradığı kadını. Kapıyı açarak onu içeri

⁹¹ Hasan-i Mîr Âbidînî, *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, (Çev.: Doç. Dr. Derya Örs), Nüşa Yayınları, Ankara, 2002, s.78

⁹² Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.17

alır, yatağına yatırır. Şaşkınlıktan dona kalmıştır. Nefes alsa, sanki bütün büyü bozulacakmış gibi hisseder. *“Hasta mıydı? Yolunu mu kaybetmişti? Kendini bilmeden uyur gezer gibi gelmişti. Hiçbir varlık o sırada yaşadığım halleri tasavvur edemez... Derin, sonsuz bir rüyaya dalmış gibiydim... İnsanüstü bir şey vardı onda. Yüzü, diğer bütün insanların yüzünü afallatıcı bir biçimde unutturuyordu... O anda acılı hayat serüvenimi onun gözlerinde, son derece iri gözlerinde gördüm...”*⁹³ Kadının, ay gibi parlak yüzünde ve iri, siyah gözlerinde nedenini bilmediği bir derinlik hisseder. Onu daha iyi görebilmek için üzerine eğilir fakat, ölmüş olduğunu fark eder. *“Hayattayken, gözleri hayat doluyken sadece gözlerinin hatırası bana işkence ediyordu. Ama şimdi hissiz, hareketsiz, soğuk, kapalı gözleriyle gelmiş, kendini bana teslim etmişti... Benim hayatımı zehirleyen kişiydi bu. Dünya kuruldu kurulalı, ben var oldum olalı, bir ölü, soğuk, hissiz, hareketsiz bir ölü bu karanlık odada benimleydi diye düşündüm.”*⁹⁴ Bu sırada kahraman, yeni bir aleme uyandığını hisseder. Zihninde açığa çıkan bir düşünce seli onu yeni bir gerçekliğe sürükler. Geçmiş ile gelecek, uzak ile yakın duyumsadığı dünyayla bütünleşerek iç içe geçer.

“Bir ölüyle ne yapabilirdim? Bedeni çürümeye başlamış bir ölüyle? İlk onu odama gömmeyi düşündüm. Sonra dışarı çıkarıp bir çukura bırakmak geldi aklıma; çevresinde mor nilüferlerin yetiştiği bir çukura... Nihayet bir fikir geldi aklıma. Bedenini parçalara ayırsam, sonra bavula, benim eski bavula yerleştirip

⁹³ Sadık Hidayet, A.g.e. s.26

⁹⁴ Sadık Hidayet, A.g.e. s.28-29

yanıma alsam, onu uzağa, el alemin gözünden çok uzağa gömebilirdim.”⁹⁵ Kadını parçalara ayırarak düşündüğü gibi bavula yerleştirir. Bavulu istediği yere götürmek için dışarı çıkar ve yardım edebilecek birini arar. O sırada sisler arasında, selvi ağacı dibinde bağdaş kurarak oturmuş bir ihtiyar görür. Henüz konuşmaya başlamadan, ihtiyar ürkütücü, kuru bir gülüşün ardından mezarcı olduğunu, cenaze arabasının da bulunduğunu belirterek ona yardım edebileceğini söyler. Bavulu evden uzakta yine bir selvi ağacının dibine gömerler. Aşkın hem katili hem de kurbanı olmuştur artık. Eve dönmek için tekrar yola koyulduğunda kaybolur. Bu durum, benliğinin parçalandığına işaret eder aslında. Kendini bir mezarlıkta bulan kahraman yine o ürkütücü, yaşlı mezarcının yardımıyla evine döner. Uykulu, sarhoş, yarı baygın haldedir. *“Kendime geldiğimde küçük bir odada buluverdim kendimi. Bana garip gelen, bir o kadar da doğal olan özel bir konumdaydım.”*⁹⁶

Romanın birinci bölümü burada sona erer. Kabusa benzer, doğaüstü olay/durumların iç içe geçtiği bir bölümdür. Süregiden gerçekçi bir devamlılığın olmadığı bu sürrealist atmosfer; psikolojik derinliğiyle birlikte, şiirsel bir anlatımın masalsi bir havaya büründüğü, karanlık bir dünyanın okuyucuyu içine çektiği düzlemde zuhur eder.

İki bölüm arasındaki kısa parçada, genç ressam kadını öldürme kabusundan bildik bir zaman ve mekâna uyanır. Birinci bölümde gördüğü rüyaya kaynaklık

⁹⁵ Sadık Hidayet, A.g.e. s.32

⁹⁶ Sadık Hidayet, A.g.e. s.43

eden gerçeklikle karşılaşsın diye, geçmişin kâbus dolu rüyalarından şimdiki zamanın kabusa bulanmış gerçekliğine fırlatılır. Burada kahraman, üzerindeki kan lekeleriyle düşsel bir bölümü geride bırakmış, bekçilerin gelip kendisini tutuklamasını beklemektedir. Kendini öldürmek, bunaltıcı ruh halinden kurtulmak ister, ancak önce her şeyi anlatmalıdır. Böylece öykü ve öykünün yazılış havası birbirine paralel olarak gelişir. Ölü kadının canlı gözünü çizmek gibi şaheserler yaratmak isteyen ama gölgesinin ya da hayat koşullarının gerektirdiği şekle bürünen maskeler, kendi varlığından daha gerçekçi olan ve onu öldüren sanatçının macerası şekillenir.⁹⁷

İkinci ve son bölümde kahraman esas evinde, geçmişte yaşadığı bir dünyada uyanır. Artık ilk bölümle takip edilen zaman ve mekân bağlantısı tamamen kopmuştur. Uyandığı bu yeni odanın dışarıya açılan iki penceresinden biri bahçeye, diğeri ise sokağa; kasap dükkanının önüne bakar. Kahraman, kasap dükkânı önünde oturmuş ve eski eşyalar satan yaşlı bir adam fark eder. Bu kişi hikâye boyunca kahramanın peşini bırakmayacak ona azap verecektir. Dahası bu yaşlı hurdacıyı düşlerinde gördüğünü de anımsar.

Ardından çocukluğuna giderek kendi anne ve babasının hikayesini anlatmaya başlar. Bugünkü yalnızlığının köklerini, geçmiş bir zamanda arama kaygısı içinde; anne, baba ve amca arasındaki öykünün merkezinde dolaştırır

⁹⁷ Hasan-i Mîr Âbidînî, *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, (Çev.: Doç. Dr. Derya Örs), Nüşa Yayınları, Ankara, 2002, s.83

okuyucuyu. Baba ve amca Hint mabedindeki rakkase “Bogamdasi”ye aşıktır. Bogamdasi, hem kahramanımızın annesi hem de hikaye boyunca karşımıza çıkan o düşsel kadının başkalaşmış, yeni bir yüzü gibidir. Bogamdasi, amca ve babayı karanlık bir odada yılanla savaşmaya gönderir. Sonuçta kendisi, bu odadan sağ çıkanla birlikte olacaktır. Amca ya da baba, odadan dışarı çıktığında yaşlı bir adama dönüşmüştür. Bu başkalaşım neyin tecellisidir bilinmez. Sonuçta Bogamdasi, yani kahramanımızın annesi onu bir dadiya teslim ederek, erkeklerden biriyle Hindistan’a gider. Bu kişi amca mıdır yoksa gerçek baba mıdır ne kahraman ne de okuyucu bilemez.⁹⁸

Bu gidiş kahramanımızı derin kederlere sürükler. Dadısıyla birlikte geçirdiği uzun bir zamandan sonra ölen halasının genç ve güzel kızıyla evlenir. Hikâye boyunca bu kızıdan; “ahlaksız, utanmaz ve kahpe” diye bahsedecektir kahraman, çünkü evlenmeden önce yalnızca bir kez birlikte olabilmıştır onunla. “Karım” dediği bu kadınla aynı yatağa bile giremez. Çünkü o, kahramanımızı kabul etmemekle birlikte, sürekli olarak kasap dükkânı önünde eşya satan kambur eskiciyle, kasapla ve daha birçok kişiyle birlikte olur.

Çevresinde gördüğü dünyadan tiksinen kahraman, kendi içindeki garip dünyaya göç eder yeniden. Sarsıcı bir hiçlik duygusu altında, evinden ayrılarak kırsal bir alanda bulur kendini. O, ne para ve şehvet kokan bu düzenin bir parçasıdır

⁹⁸ Hasan-i Mîr Âbidînî, A.g.e. s.84

ne de ayak takımıyla bir uyuma sahiptir. Kendini öldürme düşüncesiyle dolanıp duran kahraman, evde bıraktığı utanmaz karısını düşünür ve evine geri döner.

Doğaötesi zulüm, dünyevi zulümle tamamlanmak üzeredir. Kendi ölümünü tasarlarken utanmaz karısını da kendisiyle birlikte götürme düşüncesine kapılır. Şimdi maskesi değişmiştir. İlk bölümde gördüğümüz insan üstü kadın, utanmaz kadın ve Hindu tapınağının rakkasesi Bogamdasi, aslında hep aynı kadının maskeleri gibidir. Baba, amca, hurdacı ihtiyar ve kahraman da aynı adamın değişen yüzleri, maskeleri gibidir.⁹⁹

Uzun bir anlatıyla okuyucuyu korku dolu, boğucu bir atmosfere sürükleyen kahraman, hikâyenin sonlarına doğru öldürme arzusuyla, ihtiyar kılığına bürünerek karısının yatağına girer. Önce onu öpmek, ona sahip olmak ister fakat, karısı onun ihtiyar adam olmadığını anlamış olmalı ki bir boğuşma yaşanır. *“O keşmekeş sırasında gayri ihtiyari elimi oynattım. Tuttuğum bıçağın onun bedeninde bir yere saplandığını hissettim. Yüzüme sıcak bir sıvı geldi. Bir çığlık atarak bıraktı beni. Avucumda sıcak bir mayi vardı; öylece tuttum, bıçağı attım. Elim serbest kalınca, vücudunda gezdirdim. Tamamen soğumuştü. O ölmüştü.”*¹⁰⁰ Daha sonra aynaya bakan kahraman vücudunda bir avuç beyaz kıl yumağı görür. Vücuduna yeni bir ruh girmiş gibi; başka şekilde hisseder, başka şekilde düşünür. Sanki şu kasap dükkânı önündeki ıvır zıvır satan hurdacıya dönüşmüştür.

⁹⁹ Hasan-i Mîr Âbidînî, A.g.e. s.85

¹⁰⁰ Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.102

Yaşanan bu son olaydan sonra kahraman çok uzun ve derin bir uykudan uyanmış gibi gözlerini ovuşturur ve odasında olduğunu görür. Mangaldaki kor ateş, soğuk küle dönüşmüştür. Kapı aralığından kambur bir ihtiyar içeriye dikizler, kahraman tam hareket edeceği sırada ihtiyar çeviklikle kaçır. Geri dönüp sokağa bakan pencereyi açtığında, kambur ihtiyarın yoğun siste, yavaş yavaş gözden kaybolduğunu görür. *“Geri dönüp kendime baktım. Giysim yırtılmış, her yanımda pıhtılaşmış kana bulanmıştı. İki sarı bok sineği uçuşuyordu başımda. Vücudumda küçük beyaz kurtçuklar kaynaşıyor, bir ölünün ağırlığı göğsümü sıkıştırıyordu.”*¹⁰¹

3.2. Diri Gömülen¹⁰²

Sadık Hidayet’in 1929 yılında Paris’te yazdığı bir öykü olan Diri Gömülen, onun ölümle olan bağıını en net biçimde gözler önüne seren eseridir. 1928 yılında gerçekleştirmeyi denediği ilk intiharından hemen sonra kaleme aldığı bu öykü ile intihar ve ölüm hakkındaki keskin düşüncelerini aktarır okuyucuya. Avrupa’daki eğitimi döneminde yaşadığı ruhsal bunalımlar, yaşamın anlamsızlığı karşısında duyduğu derin sorgulayış, onu bu öyküyü yazmaya itmiştir. Esasen bu eser: başı sonu belli, içinde olaylar barından bir öykü olmaktan çok, bir günce gibidir. Kahraman, iç dünyasını açar okuyucuya. Birinci ağızdan aktarılan hikâye bilinç akışı tekniğiyle yazılmıştır.

¹⁰¹ Sadık Hidayet, A.g.e. s.104

¹⁰² Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.7-24

Paris'te bir apartman dairesinde yalnız yaşayan kahraman, insanlarla olan bütün bağlarını yitirmiş, yalnızlaşmış ve kabuğuna çekilmiştir. Hiçbir insanla gönül bağı kalmamış, yaşam denen kırık bir kayığa binmiş gibi ne yaptığını ve nereye gittiğini bilmemektedir. Hikâye boyunca kahramanın arzuladığı tek şey: bütün yaşamsal kaygılarını silip yok edecek olan ölümdür. Öyle ki gezintilere çıktığı yerler bile ya boş sokaklar ya da mezarlıklardır. Bir gün mezarlığa gittiğinde ölülerin ona dirilerden daha yakın geldiğini düşünür.

Tembel tabiatlı, yanlışlıkla dünyaya gelmiş, yaşamak için doğmamış biri olduğu düşüncesindedir. Bir gün siyanür içerek intihar girişiminde bulunur fakat ölemez. “Ölümün insanı istemeyip geri durması ne korkunçtur.” Sonra esrar içerek, daha az acılı ve yavaş yavaş gelecek bir ölümü tasarlar zihninde. Ancak bu çabası da ölmesi için yeterli olmaz.

Rezil olarak tarif ettiği şu dünyada uyumak ve bir daha uyanmamak için her türlü yola başvurur. Sanki olağanüstü bir güç onu koruyor ve ölmesine izin vermiyormuş gibi hisseder. Unutulmak, kaybolmak ve yok olmak hiç de sandığı kadar kolay değildir. Yaşayan bir ölü konumunda debelenip durur, yaşam denen şu koyu karanlık zindanda.

Gerçekte kısa bir süre önce intihar girişiminde bulunmuş olan Hidayet, bu öyküsüyle, ölüm ve intihar düşüncesine yoğunlaşır. Hikayedeki kahraman aslında kendisidir. Çünkü nihayetinde yaşam öyküsü, tıpkı bu öyküde belirttiği şekilde son

bulur. O, 1951 yılında Paris’te hava gazlı bir odada gerçekleştireceği intiharını birebir aynısını çizmiştir bu öyküyle.

3.3. Aylak Köpek¹⁰³

1942 yılında yayınlanan bu eser, Hidayet’in son öykü kitabı olma özelliğini taşır. Eser adını, kitabın ilk öyküsü Aylak Köpek’ten alır. Bu yıllar Hidayet’in en karamsar yıllarıdır. Hem ikinci dünya savaşının yarattığı koşullar hem de ülkesinde yaşanan kültürel çoraklık onu derin ümitsizliğe sürüklemiştir.

İskoç cinsi bir köpek olan Pat, tanımadığı bir şehirde sahibini kaybeder. Şehirde dolaşmaya çıktıkları bir gün, arzularına ve gençlik ateşine yenik düşen Pat, dişi bir köpeğin kokusunu takip etmiş ve bir daha yolunu bulamamıştır. Böylece sahibiyle yaşadığı korunaklı dünyayı kaybeder ve insanların acımasız dünyasına ilk kez tanık olur. Yiyecek ve barınacak bir yer bulma umuduyla uzun süre dolaşır durur fakat, gördüğü tek şey işkencedir. Bütün insanlar birlik olmuş gibi ona kötü davranır. Acı, ıstırap ve hüznün doludur Pat’ın bundan sonraki yaşamı. Onun yakarış dolu dertli bakışlarını ne gören ne de anlayan biri çıkar karşısına.

İnsanlara olan umudunu ve sevgisini tamamen yitirmiş olan Pat, çöplüğün bir parçası olduğunu hisseder. İçinde bir şeyler ölmüş, sönmüştür artık. Bir sıcak

¹⁰³ Sadık Hidayet, *Aylak Köpek*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.11-18

süt kokusu alsa ya da tesadüfen biri içten bir bakış atsa, o an düşlere dalar; sahibinin içten sevgisini, yavru bir köpekken onu emziren annesinin sıcak koynunu hayal eder.

Böylece düşe kalka, iki kışı geride bırakır Pat. Artık sahibinin onu bulacağı umudunu tamamen yitirmiştir. Hiç olmazsa bir başkası onu koruyucu kolları altına alsa, yeniden rahata ereceği, yaşama tutunacağı düşüncesindedir. Bunları düşündüğü sırada ilk kez; başını okşayan, ona sıcak yiyecekler veren ve gülümseyen biriyle karşılaşır, Pat. Şehrin sokaklarında uzun süre peşinde dolaşır. Fakat bir ara, boşluğuna denk geldiği sırada, adamın otomobile binerek uzaklaştığını görür. Hayır! Bu defa onu sevmiş birini elinden kaçırmaya niyeti yoktur. Araba hızla tozlu yolları kat ederken, Pat, onun peşinden koşar. Uzun süre koşmasına rağmen arabaya yetişemez. Yanılmıştır; üstelik yetişme umuduyla koşarken yorgun düşmüş, iç organları yerinden çıkacak hale gelmiştir. Dili sarkmış, gözleri kararmış halde şehrin dışında, kırsal bir alanda bulur kendini ve oracıkta yığılır. Kasılmalar, kıvrılmalar arasında tüm vücudu yavaş yavaş hissizleşmeye başlar. Akşama doğru, aç leş kargaları, Pat'ın çevresinde dolanarak öleceği anı beklemeye koyulur. Köpeğin öyküsü, bu boğucu gök altında, nihayetinde ölümle sonuçlanır.

Hidayet, bu öyküyle, insan huylu bir köpeğin dahası insanlığın trajik sonunu anlatır. Köpek, cezasının ne olduğunu bilmeden kovulmuş, dövülmüş, dışlanmış ve işkencelere maruz kalmıştır. Belki de hayatın anlamsızlığını, hiçliğini, dışlanmışlık

duygusunu, yazgımıza terk edilmişliğimizi hiç bu kadar yalın ve sanatkarca anlatamamıştır, Hidayet. Zannımca, bu kısa öykü, onun en önemli öykülerinden biridir.

3.4. Karanlık Oda¹⁰⁴

Aylak Köpek adlı eserin son öyküsü olan Karanlık Oda, Hidayet'in son yıllarında yaşadığı bunalımları, kişiliğini ve dünya görüşünü anlamamız için önemli bir yere sahiptir.

Bu öyküde karşımıza çıkan kahraman, yaşamdan bilinçli olarak geri çekilmiş, şehirden uzakta kırsal bir alanda yaşamaktadır. Öykünün anlatıcısı kahramana, ilçeler arası bir otobüste rastlar. Aralarında bir yakınlık kurulur ve kahramanımız anlatıcıyı evine davet eder. Modern yaşamın cazibelerinden ve gürültüsünden uzak bir eve gelirler. “Odam” dediği; ne köşesi ne de geometrik çizgileri olan; karanlık, penceresiz, bütün duvarları kırmızı kadifeyle kaplı, nefes almanın dahi zor olduğu bir odada otururlar. Kahraman, bilinçli olarak toplumdaki kaçmış olduğunu belirtir. Gözden ırak, inziva halinde bir yaşamı; “kendi karanlığına dalmak, kendisini yine kendisinde gerçekleştirmek” istediği için seçtiğini söyler.

¹⁰⁴ Sadık Hidayet, “Karanlık Oda”, *Aylak Köpek* (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.77-84

Bu öyküsüyle karanlığa ve inzivaya karşı duyduğu yakınlığı anlatan Hidayet, yaşamın kendisi için uğraşmaya değmez olduğunu söyler. Toplumun hiçbir tabakasıyla uyum içinde değildir ve topluma karşı derin bir öfke duyar. “Kendi karanlığına çekilmek ve kendi içinde olgunlaşmak” için seçtiği bu yaşamda, gerçeği daha pür görmeye başlamıştır, hikâyenin kahramanı. Okuyucuyu da bu biricikliği ele geçirmek için davet eder gibidir.

Öykü, çoğunlukla uzun diyaloglar şeklindedir. Daha çok konuşan anlatıcımız değil, kahramanın kendisidir. Kahraman, bütün mal varlığını paraya çevirerek, kendisi için böyle özel ve tıpkı anne karnını andıran odada, en azından paralar suyunu çekinceye kadar mutlu mesut yaşayacağını belirtir.

Anlatıcı, ertesi sabah uyanıp yola koyulacağı sırada kahramanın ölmüş olduğunu görür. Kendi için tasarladığı özel odasında, yerde, tıpkı tarif ettiği gibi: bir cenin halinde kıvrılmış olarak görür. Acaba söylediği “gibi paralar suyunu mu çekmişti?” “Yoksa methettiği bu yalnızlıktan korkmuş, son gece, hiç olmazsa birinin yanında olmasını mı istemişti?”

Oğuz Demiralp, Kör Okur adlı denemesinde: Hidayet’in, sanki bu öyküyü Otto Rank’ın “Doğum Travması ve Psikanalizdeki Anlamı” adlı çalışmasını okuduktan sonra yazmış olduğunu belirtir. Ona göre: ünlü ruh çözümleyicinin bu çalışmasına baktığımızda, insanoğlunun ana karnından kopup, elinde olmadan dünyaya geldiği anda yaşadığı travmaları anlatması olanak dışıdır. Bu yüzden

dünyaya hiçbir zaman tam olarak alışamayan insan, anne karnına, o sıcak ve korunaklı dünyaya derin bir özlem duyar. Rank'a göre, ikincil değil, asıl hakiki olan bilinçdışı eğilimdir dönme isteği. "... uygarlığın gelişmesinde ilerleme denen şeyin, içgüdüsel anneye dönüş eğilimini, anneden zorla uzaklaştırılmaya uyarlamak için sürekli yinelenen bir çaba olduğu anlaşılmıştır" der, ünlü ruh çözümleyici. Ölüm düşüncesinin, yok olma isteğinin, anne karnına dönüşle derinden bağlantılı olduğunu öne sürer.¹⁰⁵

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SADIK HİDAYET'İN ESERLERİNDE UYUMSUZUN İZİNİ SÜRMEK

Birinci bölümde uyumsuz kavramının neye karşılık geldiğini, içinde barındırdığı anlamı örneklerle açıklamıştım. Bu bölümde ise Sadık Hidayet'in eserlerinden hareketle, uyumsuz kavramını açmaya, edebi yapıt içindeki izlerini açığa çıkarmaya çalışacağım. Uyumsuz derken; sorgulayan, gören, bilinçli, uyanmış insanı anlatmaya çalışacağım. Böylece intihara yazgılı kahramanın düşünsel evrenine ayna tutmayı deneyeceğim.

¹⁰⁵ Oğuz Demiralp, *Kör Okur*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.102

4.1. Uyumsuzluğun Bilincine Uyanış

(...) Çok daha ağırdır yaşamak,
her şeyin ağırlığından.¹⁰⁶

Uyumsuzluk, yeniden uyanışıdır kişinin kendi varlığına. Böylece açığa çıkan farkındalık, kişiyi yazgısıyla baş başa bırakır, toplumdaki kopuşuna neden olur. Camus'nün vurguladığı gibi: makinemsi bir yaşamın sonunda, bir gün insan "neden?" sorusunu sorar kendine, bu neden, bilincin devinimini başlatır ve onu uyandırır.¹⁰⁷ Gerisi kaygıyla bütün, sayıklayan, arayan insanın varlığına duçar olan yeni bir ruh halinin gelişidir. Sadık Hidayet, neredeyse bütün eserlerinde uyumsuzun belirtilerini açığa çıkarmakla birlikte, bunu en çok *Diri Gömülen* ve *Kör Baykuş* adlı öykülerinde vurgulamıştır.

Hidayet, *Diri Gömülen*'de Paris'te bir otel odasında yaşayan yalnız adamın öyküsünü anlatır. Kahramanın bütün çabası bu saçmalığın elinden kurtulmak, bir an önce ölüp gitmektir. Bu öykü, Hidayet'in ruh hallerinin güncesi gibidir.

"Beynimde bin bir türlü şaşılacak düşünce dönüyor, dolaşıyor. Onların tümünü görüyorum. Ama yazmak için en küçük bir his ya da geliş geçici en küçük bir hayal yok; yaşamımı baştan başa açıklamalıyım, o da mümkün değil. Bu düşünceler, bu duygular, yaşamımın bir döneminin sonucu, görüp duyduğum, okuduğum, hissettiğim ya da zihnimde tarttığım

¹⁰⁶ Rainer Maria Rilke, *Bütün Şiirlerinden Seçmeler*, (Çev.: Ahmet Cemal), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017, s.56

¹⁰⁷ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.31

fikirlerle dolu hayat tarzının bir neticesidir. Tüm bunlar benim vehimli ve anlamsız varlığımı oluşturmuş.”¹⁰⁸

Burada kahraman anlamını yitirdiği bütün bir yaşamın sorgusuna girişir. Sonunda ise varlığının anlamsızlığını vurgular. Ancak öykü boyunca kurtulamaz kendi kendinden, dönüp dolaşıp aynadaki yüzüyle baş başa kalacaktır. Camus, bu durumu şöyle anlatır: “Benim olan bu yürek bile hep tanımlanamaz kalacak benim için. Varoluşum konusunda vardığım bu kesinlikle, güven vermeye çalıştığım öz arasındaki çukur hiçbir zaman dolmayacak. Kendi kendime yabancı kalacağım hep.”¹⁰⁹ Kendi çaresizliğini anlamakla birlikte içinde taşıdığı zindana dönen insan, çevresindeki her şeyi bir kapan gibi görür. Tıpkı Van Gogh’un kardeşi Theo’ya yazdığı bir mektupta: “kafese kapatılmış bir kuş” gibi hissettiğini vurguladığı o ruh halidir insanı biteviye esir eden.¹¹⁰ Hidayet, öyküsünde bıkkınlık veren tekdüzeliği ve kendi kendine olan yabancılığı şöyle anlatır:

“Saatin tiktakları sürekli kulağımın dibinde ses veriyor. Dışarıdan otomobil ve bisiklet kornalarının sesleriyle motorlu araçların gürültüleri geliyor. Duvar kağıdına bakıyorum. Üzerinde ince erguvan renkli yapraklar ve beyaz çiçek tomurcukları var. Dal üzerinde de aralıklı olarak, iki siyah kuş karşı karşıya konmuşlar. Kafamın içi bomboş, içim kıyılıyor, vücudum küçülmüş. Dolabın üzerine attığım gazeteler attığım biçimde kalmış. Baktığımda hepsi gözüme bir garip görünüyor. Kendim, kendi gözüme

¹⁰⁸ Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.7-8

¹⁰⁹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.37

¹¹⁰ Vincent Van Gogh, *Theo’ya Mektuplar*, (Çev.: Pınar Kür), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s.46

yabancıyım. Niçin yaşadığıma, neden burada olduğuma hayret ediyorum.”¹¹¹

Hidayet, gitmek isteyip de hiçbir yere gidemeyen, kalmak isteyip de neden bulamayan, yaşamak isteyip de ona inanmayan, kendisini diri diri gömen bir meczubun görüntüsünü çiziyor hikâye boyunca. Aslında adını bilmediğimiz bu kahraman Hidayet’in bizzat kendisidir. Paris’te yaşadığı yılları anlatır. Özellikle Diri Gömülen’de yaşamın sıradan, iğrenç bir tiyatro sahnesi olduğunu söyler. İnsanların nasıl olur da bu mutsuz ve mantık olmayan yaşamda, sanki mantık varmış gibi yaşamalarını hayretle izler. Ölüme yazgılı, zavallı bir insanı vurgular her cümlesinde; zavallı, biçare fakat bir türlü ölemeyen ancak, yaşamını bir ölüymüş gibi sürdüren...

Anlattığı kahraman, yalnız bırakılmış, yalnızlığa sürüklenmiş, kovulmuş, hor görülmüş, kimseler tarafından sevilmeyen bir kahramandır. Uyumsuzluğun belirtisi tam da bu anlarda ortaya çıkar. *“Gidip gelmekte olan bu kalabalık arasında, at arabalarının nal sesleri, arabalar, otomobil klaksonu, gürültü patırtı arasında yapayalnızdım. Birkaç milyon insan arasında sanki kırık bir kayığa binmiş ve denizde kaybolmuş gibiydim. Beni rezil ederek toplumdaki kovduklarını hissediyordum.”¹¹²* Bu çalkantılı dünya, uyumsuzun kendi aynasına dönüşünü zorunlu kılar. Hidayet’in çağdaşı sayabileceğimiz şair Furuğ Ferruhzad, bu aşkın duyguya bir şiirinde şöyle ayna tutar: *“Ve yaslı buluşmasında aynaların /*

¹¹¹ Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.22

¹¹² Sadık Hidayet, A.g.e. s.11

*Toplantısında kederli ve soğuk yaşam deneylerinin / Suskunluğun bilgisiyle
döllenmiş gün batımında / Nasıl dur emri verebilir / Sabırlı, Ağır, Avare / Yürüyen
bu adama? Hiç yaşamadığı nasıl söylenebilir, hiçbir zaman yaşamadığı? ”¹¹³*

“Uyumsuz, kendi sınırlarını saptayan, açık görüşlü ustur.”¹¹⁴ Yaşamla ölüm arasında dolanıp durur. Kalabalığa aldırmandan geçip gider aralarından bir hayaletmişçesine. Sanki hiç yaşamamış ya da olmamış gibi, burada yahut başka bir yerde. Gelgelelim varlığın bilincini hep bir soluk gibi duyar ensesinde fakat bu, yaşama tutunması için yeterli bir neden değildir. Furuğ’a eşlik eder gibi şöyle der Hidayet Diri Gömülen’de:

*“Çıplak tenimi soğuğa teslim etmiş, kendi kendime dolanıyordum.
İşte bu sırada delirdiğim düşüncesi aklıma geldi. Kendime, bu yaşama
gülüyordum. Biliyordum ki dünyanın bu büyük tiyatrosunda, herkes, ölüm
gelip çatana dek bir tür oyun oynar. Ben de bu oyunu önüme almış,
oynuyordum. Çünkü en kısa zamanda beni bu meydandan söküp atacağını
zannediyordum.”¹¹⁵*

Uyumsuzluğun, bilincin farkına varan Hidayet için yaşamının tek koşulu yaratmaktır. Yaratmak, yaşamdaki çarpık düzeni, umutsuzluğumuzu telafi etmek için yaratmak... Dünya ile manevi gerçeklik arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırmak için yaratmak... Nietzsche’nin dediği gibi: “gerçeğin elinden ölmeyi önlemek için

¹¹³ Furuğ Ferruhzad, *Sonsuz Günbatımı*, (Çev.: Onat Kutlar, Celal Hosrovsahi), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2019, s.18

¹¹⁴ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.63

¹¹⁵ Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.13

yaratmak...” Hidayet de, Kör Baykuş adlı uzun öyküsünün girişinde neden yazmak istediğini vurgular. Arzu dolu bir ruhun çırpınışlarını, gördüğü düşü yapıtında anlatacağını söyler, ancak onu dinleyecek tek kişi yine kendi gölgesidir; duvardaki eğik, kambur, korkunç gölgesidir. “*Şimdi yazmaya karar verdimse, bunun tek sebebi kendimi gölgeme tanıtmak. (...) Işığın önünde duvara düşen gölgem için yazıyorum sadece; tanıtmalıyım kendimi ona.*”¹¹⁶ Tıpkı Kör Baykuş öyküsünde, yalnız bir adamın gölgesine sığınarak uydurduğu gamlı masal gibi. “*Geçiyorum, yalnız, caddeden / Uzakta kaldı benden insanlar / Bir gölge geçti duvarın üstünden / Gamlarıma bir gam daha ekledi / Karanlık bir düşünce ve bu harabe, habersizce geldi gönüme / Masallar uydurmak için gizlice.*”¹¹⁷ Anlatmazsa ölecektir, için için yiyecektir kendini. Bu gerilim, bu korku, başkalarıyla arasındaki bu büyük uçurum yazmasına engel değildir. Başkalarıyla ne kadar kucaklaşmak istese de alaya alınacağını, aldatılacağını bilir ve düşüncesi sabittir. Camus: “*İnsanı dünya karşısında ayakta tutan sürekli gerilim, her şeyi kucaklamaya iten düzenli taşkınlık, içimizde başka bir ateş bırakır. O zaman, bu evrende yapıt, bilincimizi ayakta tutmak, onun serüvenlerini görüp göstermek için tek şansımızdır. Yaratmak iki kez yaşamaktır*” der.¹¹⁸

Diri Gömülen, öyle alelade yazılmış bir öyküden çok Hidayet’in ruh hallerinin güncesi, uyumsuzluğun belirtilerinin açığa çıktığı yegâne öyküsüdür. Bu öyküde gizli bir yazgı, hiçliğin dibinden türemiş zoraki bir hayat vardır.

¹¹⁶ Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.16

¹¹⁷ Sohrâb Sepehrî, *Sekiz Kitap, Bütün Şiirleri*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, s.29

¹¹⁸ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.112

Gerçekte usa uygun olmayan dünya ile karşı karşıya gelen insan, bunu açıklamaya, anlamaya çalışırken, bu karşılaşmanın çatışmasından türer uyumsuzluk ve aralarında ciddi bir bağ vardır. Camus, bir tutkuya benzetir uyumsuzluğu. Tutkularımızdan doğan yeni bir yaşamın yasaları çıkar karşımıza. İç dünyamızın yasalarıdır bunlar. Gerçek, toplumsal yasalarla karşı karşıya gelen uyumsuz ben'i, kaygı dolu bir çaresizliğe sürükleyen yasalardır. Camus, uyumsuzluk anlaşıldığı andan itibaren bir tutkudur, tutkuların en can alıcısıdır, der. Ama tutkularımızla yaşayabilecek miyiz, yaşayamayacak mıyız, yüreğimizi bir yandan coştururken, bir yandan da yakacak olan derin yasalarını benimseyecek miyiz, benimsemeyecek miyiz, işte tüm sorun budur, der.¹¹⁹

Hidayet'in öykülerindeki kahramanlar, sanki sadece çevrelerini aydınlatan birer ateş böceği gibidir. Ama çoğu zaman çevresini aydınlatmaktan da acizdirler. Bunu Diri Gömülen'deki kesif yalnızlıkta, Kör Baykuş'taki gölgesine mahkûm adamın biçareliğinde çarpıcı bir açıklıkla görebiliriz. Kahramanların yaşamları kendilerine yöneltmiş bir silah gibi karşılarında durur. Diri Gömülen'de hayatın olanca ağırlığı altında ezilen bir adam, Kör Baykuş'ta dünya ile olan bütün bağını koparmış, rüya ile gerçek arasında gidip gelen kahramanın kâbus dolu öyküsünü anlatır.

Hidayet'in içine düştüğü karanlık, kendi içindeki karanlıktır. Bu ise en zor ve korkunç olanıdır. Ernesto Sabato'nun deyişiyle: *"Her şeye rağmen tek bir tünel"*

¹¹⁹ Albert Camus, A.g.e. s.39

vardı, karanlık ve yalnız: Benimki."¹²⁰ Sabato'nun karanlık tüneline benzer onun tüneli de. Dışarıdan belirli bir güç ve baskı yoktur esasında onu bu karanlığa iten. O, arzulayan bir yüreğin esiri olmuş, yaşam meşgalesinde hayatına tutunacak bir anlam arar. Ancak, dokunduğu her şey kırılır, dağılır, içi boş görünür, sahte gelir ona. Yaşam tümüyle aykırı bir çarpışmaya, uyumsuzluğa dönüşür. Tek derdi tutunacağı bir daldır, ancak onu hiçbir zaman bulamaz.

4.2. Yabancılaşma ve Yalnızlık

Uyumsuzluğun sonraki evresi, kişinin topluma, dünyaya ve zamana yabancılaşmasıdır. Yabancılaşma kopuşu, kopuş yalnızlığı getirir. Yaşamımız boyunca hep ileriye dönük şeyler tasarlarız, ama bir gün gelir zamanın bizi kullanıp attığını, aldattığını, nesne konumuna indirgediğini görürüz. Bir nesne gibi soğuk, zamanın malı olmuş, yitik bir beden buluruz karşımızda. Bu sırada bir isyan, bir başkaldırı sesi yükselir içimizden, uyumsuz, zamana isyan eder böylece. Toplumun bilindik yüzü, bilindik davranışlar, bilindik ölüm ve yaşam, Sartre'ın dediği gibi bulantıyı doğurur. Bulantı, kaygılı ruh halimizin açığa vurduğu görünüş, düşünüşdür. Bu noktada Camus'nün belirttiği gibi: usun devreye girmesi ve doğruyu yanlıştan ayırması beklenir. Ama düşünce ve usun, kendine yöneldiği an bulduğu tek şey çelişkidir.¹²¹ Çelişki kendi içine yönelmeyi beraberinde getirir. Kendi varlığını hissetmek ise acı ve korkunç görünür uyumsuzuza. Hidayet, Diri

¹²⁰ Ernesto Sabato, *Tünel*, (Çev.: Pınar Savaş), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016, s.14

¹²¹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.17

Gömülen’de şöyle der: “Yüzüm, kendi gözüme o denli yabancı, uzak ve gülünç geliyor ki...”¹²²

Hidayet, yabancılaşmayı, umutsuz bir düşlemi, yalnızlığı, topluma ve dünyaya olan inançsızlığını en belirgin biçimde, Kör Baykuş ve Karanlık Oda adlı öykülerinde anlatır. Toplumun çürümüşlüğüne duyduğu tiksintiyi bir yerde şöyle açıklar:

“Bütün sorunların içinde en önemlisi insanlarla uğraşmak. Kokuşmuş toplumun şerri, yiyecek giyecek belası, bunların hepsi, durmadan gerçek varlığımızın uyanmasına engel oluyorlar. Vaktiyle onların arasına karışmıştım; başkalarını taklit edeyim dedim. Baktım, soytarıya dönmüşüm. Adına zevk dedikleri her şeyi denedim; gördüm ki başkalarının zevki bana yaramıyor. Her yerde her zaman yabancı olduğumu hissettim. Diğer insanlarla aramda en ufak bir ilgi dahi yoktu. Başkalarının yaşam tarzına ayak uyduramazdım. Kendi kendime dedim ki hep: Bir gün toplumdan kaçacağım (...)”¹²³

Öykünün ilerleyen bölümlerinde Hidayet, toplumun zevk, hırs ve şehvet üçgeni etrafında şekillendiğini vurgular. Adına çalışmak, çabalamak dedikleri şey ona göre bir nevi esarettir. Hırsızların, ahlaksızların, haydutların, utanmazların, saray soytarılarının yaşamaya hakkı vardır sadece. Bu düzene yalnız onlar ayak uydurabilir.¹²⁴

¹²² Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.22

¹²³ Sadık Hidayet, “Karanlık Oda” *Aylak Köpek*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.80

¹²⁴ Sadık Hidayet, A.g.e. s.81

*“Korkunç çirkinleşmiştir insanlar / yüzlerinden damla damla akan ışıkla / ve gece toplanmışlarsa bir arada / sallantıda bir dünyadır gördüğün / ne varsa karışmıştır birbirine / alınlarında sarı bir ışık / bastırmıştır bütün düşünceleri (...)”*¹²⁵ Kendi içine çekilmiş, toplumla bağıını koparmış, kirlenmemek ve varlığını anlamlandırmak çabasındaki insan ya meczup ya da tehdit edici bir varlık olarak durur toplumun karşısında. İnsanın altında ezildiği, belinin büküldüğü bir yükür topluma bağılılık. Tek çaresi gidiş, özlemine duyduğu yeni bir dünyaya kaçıtır. Bu durum sanatçının yapıtına gizlenmesi, kendini orada kurmasıyla mümkündür. Ya da uyumsuzun vardığı nihai çelişki; varlığını yadsıma ve ölümdür. Camus’nün vurguladığı gibi: Ne kadar uzak durursak duralım, tinsel ya da toplumsal olanın etkisinde kalırız. Uyumsuz, bu noktada özgür olamayacağıının bilincine varır.¹²⁶ Önünde iki yol vardır: ya ayak uydurmak iyiye yahut kötüye ya da yeni bir dünya yaratmak, düşle gerçek arasında.

Hidayet, topluma yabancılaşmayı bir kaçış, bir susuş olarak değerlendirir. Kahramanları, toplumla arasındaki korkunç uçurumu hissettikten sonra kendi kabuğuna çekilir. *“Meğer benimle başkaları arasında ne korkunç bir uçurum varmış! Anladım ki mümkün oldukça susmalıyım, mümkün oldukça düşüncelerimi kendime saklamalıyım”* der, Kör Baykuş’ta.¹²⁷ Bu kaçış, onu düşler aleminin zenginliğine götürür. Kör Baykuş’un esas konusu tam da budur. Düşle gerçek arasında gidip gelen bir kahramanın, acı dolu sayıklamaları; tutku dolu, yeni bir

¹²⁵ Rainer Maria Rilke, *Bütün Şiirlerinden Seçmeler*, (Çev.: Ahmet Cemal), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017, s.55

¹²⁶ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.71

¹²⁷ Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.16

gerçekliğe sürükler onu. Düşünceleriyle, düşleriyle yarattığı yeni dünya, onun gerçek dünyası, asıl benliğidir. *“Bir başka dünya ama bana o kadar yakın, benimle o kadar ilintili bir dünya ki asıl kendi çevreme döndüğümü sanıyordum. (...) daha doğal bir dünyada doğmuş gibiydim.”*¹²⁸ Tıpkı Hidayet gibi, yazgısına kendi elleriyle biçim vermiş Fernando Pessoa, gördüğü düşler ile ilgili şöyle der: *“Ah! Düşlerim kaç kez, elle tutulur şeyler gibi dikilmiştir karşıma.”*¹²⁹ Kör Baykuş adlı öyküsünde, Hidayet’in karşısına dikilen şey, elle tutulur bir düş değil midir?

Özellikle Kör Baykuş adlı uzun öyküsünde pencere metaforuyla birleşen görüntü, onu arzuladığı yeni gerçekliğe götürür. Karakter, rafta duran şarabı almak için tabureye çıktığında, boş bir arsaya bakan odasındaki küçük pencereden bir görüntü görür. Sözüm ona, onu zehirleyecek, saplantılı düşler görmesine neden olacak bir rüya: Uzakta bir selvi ağacı... Altında oturmuş bir ihtiyar ve ona nilüfer çiçeği uzatan; genç, diri, uzun boylu, siyah giysili, oldukça güzel bir kadın... Kahraman, burada gördüğü kadına âşık olur. Onu bulmak, tekrar görmek ister. Günlerce süren çabaları sonuçsuz kalır. Ancak kısa bir süre sonra, yatak odasında, kadının ölüsüyle baş başa bulacaktır kendisini. Düş mü gerçek mi olduğunu asla kavrayamadığımız olay, sarsıcı bir etki yaratır. Öte dünyadan gelmiş gibi ortaya çıkan, kahramanın varlığını bambaşka gizil güçlerin etkisi altına alan, varlığı şiir gibi, soyut, derin anlamlar yüklü bu güzel varlık kimdi? Bunun belirmesinden sonra öykü, geçmiş ile şimdiki zaman arasında gidip gelerek uzun bir hikâye anlatır bize.

¹²⁸ Sadık Hidayet, A.g.e. s.44

¹²⁹ Fernando Pessoa, *Huzursuzluğun Kitabı*, (Çev.: Saadet Özen), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.31

Ancak anlatmak istedikleri bize değil, yine kendinedir. Bu öykü tam olarak bir iç konuşma, anıları gün yüzüne çıkarma, hesaplaşma, gerçeküstü bir dünyanın dışavurumudur. Uyumsuzun gerçek dünyayı, varlığını yadsıması, gördüğü düşsel görüntünün peşinden gitmesi boşuna değildir. Bu pencere arzuladığı dünyaya bir dönüş/kaçış kapısı gibidir. *“Ve o şaşkırtıcı yüz / İnce, uzun ve çok zayıf / Akan çizgileri esen rüzgarla / Her an silinen ya da değişen / Ve yumuşak ve uzun saçları / Kapılarak gecenin görünmez dalgalarına / Serilen karanlığın ovalarına / Deniz dibi bitkileri gibi / Aktı pencerenin öbür yanında / Ve bağırdı: / “İnanın ne olur bana! Diri değilim ben!”¹³⁰*

Kör Baykuş'ta gerçeklikten ve toplumdan kopuşun izleri derindir. Hikâye öyle bir noktaya gelir ki, neredeyse bütünüyle soyut, karanlık dehlizlerde emekleyerek yürür karakter. Sanki geçmişte kaybettiği, toplumun ondan çaldığı, başka bir benliği, gerçek özünü aramaktadır. İlk bakışta; Rilke'nin Malte'sini, hatırlatır bize. Malte de tıpkı Hidayet'in kahramanı gibi derin bir sorgulayış içinde geçmişin izini sürer. Yeniden ve yeniden görmeyi öğrenir. Her birinin özlemi; benliğini kavramak, var olduğunu duyumsamaktır. Bilinç dışından fişkıran bu başkaldırı, yıkıcı dünyanın/zamanın karşısına kendisini koyar. *“Ta içimden istiyorum / bir isyana kapılmayı / Ta içimden geliyor / yağmak, o büyük buluttan /*

¹³⁰ Furuğ Ferruhzad, *Sonsuz Günbatımı*, (Çev.: Onat Kutlar, Celal Hosrovşahi), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2019, s.39

*Ta içimden geliyor söylemek: Hayır! Hayır! Hayır! Hayır!*¹³¹ Bu dünyaya ait değilim, bir yabancı, uyumsuz bir yeryüzü sürgünüyüm ben.

4.3. Yaşamın Anlamsızlığı, İntihar ve Ölüm

*“Yıpranmış ve solmuş değil midir insan?
Koptuğu ağacı bir daha bulamadan
Rüzgarlarla oraya buraya sürüklendikten sonra
Toprağın altına gömülüp kalacak bir yapraktan farkı var mıdır?”*¹³²

İnsan, esasen diğer canlılar gibi evrenin bir parçası değil, düpedüz bütün çelişkileriyle onun karşısındadır. Her an bu gizil ve sonsuz görünen gücü anlamak ve onu alt etmek için çabalar. Varlığını anlamaya, kendi benini kavramaya başladığında ise, sonsuz görünen karşısında sonlu olduğu düşüncesine ulaşır. Camus'nün vurguladığı gibi; yaşamın bizi aştığını, onu anlamadığımızı söyleriz artık.¹³³ Bu durum can alıcı bir meseleye dönüşür uyumsuz insan için.

Hidayet, S.G.L.L. adlı distopya öyküsünde yaşamla ilgili bir anlam sorunu olduğunu şöyle dile getirir:

“İki bin yıl sonra insanoğlunun ahlakı, adetleri, duyguları ve tüm yaşamı tamamen değişmişti. İki bin yıl önce çeşitli dinlerin ve inançların insana vaat ettiği şeyi bilim gerçekleştirmişti. Susuzluk, açlık, aşk ve insanın

¹³¹ Furuğ Ferruhzad, *Sonsuz Günbatımı*, (Çev.: Onat Kutlar, Celal Hosrovşahi), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2019, s.37

¹³² Friederich Hölderlin, *Hyperion I*, (Çev.: Melâhat Togar), M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1990, s.67

¹³³ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.23

diğer gereksinimleri giderilmiş, yaşlılık, hastalık ve çirkinlik insan tarafından mahkûm edilmişti ve bütün insanlar arı kovanına benzer çok katlı büyük binalarda yaşıyordu. Fakat bir sorun kalmıştı; dermansız bir dert. Bu da amaçsız ve anlamsız yaşamın verdiği yorgunluk ve bıkkınlıktı.”¹³⁴

Hidayet, usumuzun her şeyi kavramaya yetmediğini söyler. Ona göre; insan, saçma, anlamsız çelişkilerle dolu bir yaşamda, sanki zorunlu birer tutsak gibi, çelikten zincirlerle bağlanmıştı yaşam denen şu zindana.¹³⁵ Üstelik, büyüsün diye çelişkiler, manevi varlığımızı yıkan her şeye kucak açmakta, verileni hemen kabul etmekte usun insanı. Bir şiirinde şöyle der, Furuğ: “*Ne ödemeliyiz? / Ne kadar ödemeliyiz daha / Büyüsün diye bu beton kutu / Ne ödeyeceğiz? / Gerekeni yitirmek için, yitirmişiz çoktan / Işıksız yola koyulmuş olan biz (...)*”¹³⁶ Öyle ki, hiçbir eserinde usa vurgu yapmaz Hidayet. O, daha çok duygu insanıdır, dahası bir romantiktir. Evreni de romantik bakışla yorumlamaya, anlamaya çalışmıştır her zaman. Yaşamın çelişkilerle dolu oluşu, insanların bu çelişkiler karşısında her daim sessiz kalışı ve sisteme ayak uydurarak yaşamda yerlerini almış olmalarına tiksinererek bakar. Camus, Sisifos Söyleni adlı yapıtında şöyle der:

“Ya her şey bana açıklansın istiyorum ya da hiç. Ama yüreğin bu çığılığı karşısında us güçsüzdür. Ruh bu gereksinimle arıyor, çelişkilerden, saçmalardan başka bir şey bulamıyor. Anlamadığının dayandığı bir şey yok. Dünya bu usa aykırılıklarla dolu. Anlamını kavrayamadığım bu dünya,

¹³⁴ Sadık Hidayet, “S.G.L.L.”, *Alacakaranlık*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s.11

¹³⁵ Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.17

¹³⁶ Furuğ Ferruhzad, *Sonsuz Günbatımı*, (Çev.: Onat Kutlar, Celal Hosrovsahi), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2019, s.71

gerçekte uçsuz bucaksız bir usa aykırılıktan başka bir şey değil. Bir kez olsun 'işte bu açık' diyebilsek, her şey kurtulmuş olur.”¹³⁷

Hidayet 1948 yılında, Kafka üzerine, “Kafka’nın Mesajı” adlı uzun bir inceleme yazısı yazar. Bu incelemede Hidayet, neredeyse kendi ıstırap dolu dünyasına Kafka üzerinden ayna tutar. Aralarında derin bir yazgı birliği olan iki yaşamın aynı anda açığa çıktığı bir metindir. Kafka’ya dair yapılmış bu ufuk açıcı, derinlikli inceleme Hidayet’i de anlamak için önemli bir çalışmadır. Hem sıkı bir okuyucu hem de usta bir yorumcu olduğunu görürüz. O da tıpkı Kafka gibi, gerçeğin acı şerbetini içerir okura, umutsuzluğunu bir başka yoldan kapatmaya çalışır. Sanki Kafka’yı değil de kendini anlatır Hidayet, onun üzerinden. Uzun uzadıya tartışır saçma kavramını ve Kafka’nın eserlerindeki izleklerin peşine düşer. *“Bizim gibi dertleri olan, bizim gibi düşünen bu başı önde sıradan insanların tümünün 'saçman'ın, 'anlamsız'ın destekçisi olduklarını görürüz.”¹³⁸*

Öyle ki bu yıllarda Hidayet’in, Camus’nün Sisifos Söyleni adlı yapıtını da okumuş olması muhtemeldir. Çünkü, incelemesinde “saçma/absurde” ve “anlamsız”lığa fazlaca vurgu yapar. Camus, Sisifos Söyleni adlı denemesini, 1942 yılında yayımladığında hem kendi ülkesinde hem de Avrupa’da artık tanınan bir kişiydi ve önemli bir meseleye dikkat çekiyordu. Hidayet’in de uzun yıllar

¹³⁷ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.44

¹³⁸ Sadık Hidayet, “Kafka’nın Mesajı” *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.147

Fransa’da yaşadığını ve Fransızca diline hakimiyetini düşündüğümüzde bu eserin Hidayet tarafından okunmuş olduğunu anlayabiliriz.

“İnsanoğlu yapayalnız ve korunmasız. Adı sanı belli olmayan, kendi yurdu olmayan uyumsuz topraklarda yaşıyor. Kimseyle bir ilişki, gönül bağlılığı kuramıyor. Kendisi de biliyor bunu. Bir şeyleri örtbas etmek, kendini kandırmak istiyor. Bir delil uyduruyor, delilden delile atlıyor. Ama delilinin tutsağı oluyor. Çünkü etrafına örülen çitten dışarı atamıyor adımını. Önümüze sayısız tuzaklar kurulmuş bir dünyada kaybolmuş gitmişiz. Tek rastladığımız şey saçmalık. Bu da korkuyu, ürküntüyü doğuruyor.”¹³⁹

Bu korku, ürküntü ve kaygıyla karışık durum, neredeyse Hidayet’in bütün kahramanlarının ruh halinde görülebilen ayırt edici bir özelliktir.

Dua adlı öyküsünde, yarım aklımızla mantıklı açıklamalar getirmek için çabalar dururuz diye vurgular. Ama bunların hangisi akla dayanabilir? Yeryüzünde mide ve şehvet gözlerimizin önüne bir perde çekmiştir.¹⁴⁰ Ona göre insanlar, bu perdeyle yaşamın gelgitleri arasında yaşar dururlar ne görmek ne de anlamak isterler, yalnızca yaşarlar. Ne bir anlam peşindedirler ne de gerçeği görmek için çaba sarf ederler.

“(…) Benliğimin belirsiz özlemlerle yaşayan bu bölümünden, bu birlik isteğinden başka, bu çözme isteğinden başka, bu aydınlık ve uygunluk

¹³⁹ Sadık Hidayet, “Kafka’nın Mesajı” *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.147

¹⁴⁰ Sadık Hidayet, “Dua”, *Alacakaranlık*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s.71

gereksiniminden başka her şeyi yadsıyabilirim. Beni çevreleyen, bana çarpan ya da beni götüren bu dünyada, bu kaostan, bu her şeyin başı rastlantıdan başka, kargaşadan doğan bu tanrısal denklikten başka her şeyi çürütebilirim. Bu dünyanın kendisini aşan bir anlamı var mı, bilmiyorum. Ama bu anlamı bilmediğimi, öğrenmenin de benim için şimdilik olanaksız olduğunu biliyorum. (...) Ben ancak insan ölçüleriyle anlayabilirim. Dokunduğum şey, bana karşı direnen şey, işte budur benim anlamadığım. Bu iki kesinlik, saltıklık ve birlik isteğimle bu dünyanın usa ve mantığa uygun bir ilkeye indirgenmezliği, bunları uzlaştıramayacağımı da biliyorum.”¹⁴¹

Dünyanın saçmalığını anlamama ve uzlaşmama noktasında Camus ile birleşir Hidayet’in düşünceleri. O da tıpkı Camus gibi nihayetinde bir saçmalığın elinden ölüp gideceğimizi vurgular.

Hidayet’in çelişkilerle dolu, kavrayamadığı dünyada, diğer insanlarla yalnızca soluk, silik bir benzerliği vardır. Aralarında yaşadığı bütün insanlardan uzaklaşır, anlamsızın elinden kurtulmak için. “Öleceğini anlayan uyuz bir köpek gibi, ölüm vakti yaklaşan kuşlar gibi”¹⁴² kaçıp sığınacak yerler arar. İnsanlarla olan bağlarını kopardığında, sanki başka bir anlama ulaşacakmış gibi hareket eder. “(...) sokaklardan, ayak takımının arasından geçtim. Tamahkar kılıklı, para, şehvet peşinde koşan ayaktakımını umursamadan. Onları görmeye ihtiyacım yoktu. Çünkü hepsi birbirinin örneği idi. Çünkü hepsinin ağzına bir avuç bağırsak asılmıştı; bağırsakları da cinsel organlarında sona eriyordu.”¹⁴³ Anlamdan kopuk, yaşam

¹⁴¹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.65

¹⁴² Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.63

¹⁴³ Sadık Hidayet, A.g.e. s.63

meşgalesinin derdine düşmüş, kibir dolu, yüreklerinden irin akan insanlara karşı duyduğu öfkeyi dile getirir her seferinde. Şehvet, para, aç gözlülük onun için en kabul edilemez şeylerdir. Hatta bu yüzden ailesinin bütün servetini reddederek, ömür boyu fakir biri olarak yaşamıştır.

*“Yaralar vardır hayatta, ruhu cüzzam gibi yavaş yavaş ve yalnızlıkta yiyen, kemiren yaralar. Kimseye anlatılmaz bu derter, çünkü herkes bunlara nadir ve acayip şeyler gözüyle bakarlar.”*¹⁴⁴ Yaralarını paylaşamamıştır Hidayet, dahası paylaşacak bir düzen bulamamıştır. Küsmüş, sürekli bir yalnızlığa terk etmiştir kendisini. Dayanılmaz hale gelen varlık sancısı, sonunda intihar fikrini sabit hale getirmesine ve intiharı tek kurtuluş yolu olarak görmesine neden olmuştur. Eserlerinin büyük bir çoğunluğu intihar ve ölüm temalıdır. Albert Camus intiharın, uyumsuz insanın yüreğinin sessizliğinde, gittikçe büyüyen bir yapıt¹⁴⁵ olduğunu söyler. Eserlerinden anlaşıldığı üzere Hidayet, sessizce büyütmiştir intihar fikrini. Öyle ki, daha ilk öykü kitabı *Diri Gömülen*'de başlar intihar ve ölüm güzellemesi yapmaya.

“Yatağında yuvarlanıyorum. Anılarımı birbirine karıştırıyor, bozuyorum. Perişan ve delicesine düşünceler beynime basınç yapıyor. Ensem ağrıyor, ok gibi bir ağrı giriyor, şakaklarım dağlanmış gibi yanıyor, kıvraniyorum. Yorganı üzerime çekiyorum; yorulduğumu düşünüyorum. Kafatasımı açıp, bütün bu gri yumuşak kıvrım kıvrım yığını çıkarıp uzağa atsaydım, bir köpeğin önüne atsaydım ne iyi olurdu! Hiç kimse anlayamaz. Hiç kimse anlamayacak. Her taraftan çıkmaza düşen kimseye ‘Al başını git

¹⁴⁴ Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Behçet Necatigil), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.15

¹⁴⁵ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.22

ve geber' derler. Ancak ölüm insanı istemediği zaman, gelmeyen ve gelmek istemeyen ölüm!.. Herkes ölümden korktuğu halde, ben yaşadığım için kendimden utanıyorum."¹⁴⁶

Hidayet, ölüme olan arzusunu bu sözlerle dile getirir. Melankoli ve bulantının verdiği fiziksel çöküntüyle beraber yatağa düşmüştür. Hasta olan ruhu, hasta bir bedene dönüşmüş, bu şeytani ve gizil gücün elinden yaşamı boyunca kurtulamamıştır. Stefan Zweig, Şeytanla Savaş adlı denemesinde; insanı biteviye esir eden, ruhtaki bütün yaşama umudunu alan bu duyguyu, varlığımızdan bağımsız şeytani bir duygu, bir güç olarak yorumlar.¹⁴⁷ Hiçbir şey onu bu gücün etkisinden kurtaramaz ne geçmişe olan nostaljik bakış ne gelecek güzel günlerin varlığı.

Hidayet, mütemadiyen karanlığa, inzivaya, intihara ve ölüme tutkulu olduğunu, kendisinde bir yazgıya dönüştüğünü vurgular. Diri Gömülen adlı öyküsünde şöyle der: "(...) İntihar bazılarında mahsustur. Onların yaradılışında vardır. İntihar bazılarında birlikte bulunur ve onun elinden kaçamazlar."¹⁴⁸ İntiharı içselleştirmiş, yazgısını kabullenmiş, kendini ölümler sınıfına ait hissetmektedir. Parlak bir güneşin altında, doğaya duyduğu özlemle yok olup gitmek ister gibidir. Karanlık Oda adlı öyküsünde kahraman, son bir çırpınışla kendisini şehirden uzakta bir bağ evine atmıştır, ama nafile. Çevresini saran ateş çemberi, zihnini sürekli zorlayan sorular peşini bırakmamıştır.

¹⁴⁶ Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.8

¹⁴⁷ Stefan Zweig, *Şeytanla Savaş, Hölderlin, Kleist, Nietzsche*, (Çev.: Zehra Kurttekin), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.17-18-19

¹⁴⁸ Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.8-16

“Kimi zaman kendi kendime büyük planlar yapıyor, kendimi her işe ve her şeye layık görüyorum. Kendi kendime ‘evet, yalnız canından usanıp her şeye başını çeviren kimseler büyük işler yapabilirler’ diyorum. Sonra kendime soruyorum: ‘Neye yarar? Ne faydası var? Delilik, hepsi de deliliktir! Hayır, vur, öldür kendini, bırak leşin ortada kalsın, git hadi sen yaşamak için yaratılmamışsın. Biraz felsefe yap, senin varlığının hiçbir değeri yok.’”¹⁴⁹

Camus, bu boğucu gök altında yaşamak; ya bu iklimden çabucak çıkmamızı ya da kalmamızı buyurur, der.¹⁵⁰ Aradığı anlamı bir türlü ele geçiremeyen Hidayet, debelenir durur, yaşam denen şu göğün kanatları altından çıkmak için. Bu düşünce, onun en büyük özlemidir. Kahramanlarının büyük çoğunluğu köşe bucak, bu gerçeğin peşinden giderler. Sürekli bir ikilik içinde, büyük suçlar, acılarla yoğrulmuş kahramanlar, dermansız bir dertten kurtulmanın yollarını aramaktan aciz kalmışlardır artık. Üç Damla Kan adlı öyküsünde, öykü boyunca dönüp duran, bazen koro şeklinde bazen fısıltı gibi kahramanların kulaklarına çalınan şu dizeler oldukça anlamlıdır:

*“Ne yazık ki yine akşam oldu.
Bütün dünya karardı.
Bütün insanlar huzura kavuştu.
Bir benim ıstırap ve gamım arttı.*

*Dünyanın mizacında mutluluk olmaz.
Ölümden başka gam ilacı bulunmaz (...)*¹⁵¹

¹⁴⁹ Sadık Hidayet, A.g.e. s.18

¹⁵⁰ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.45

¹⁵¹ Sadık Hidayet, *Üç Damla Kan*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.12

Hidayet'in hikayelerinde mutlu ve huzur dolu kahramanlar görmek neredeyse imkansızdır. Yalnızca hayatının son günlerini yaşayan, ölmek üzere olan kahramanların mutluluk mertebesine ulaştıklarını görürüz. O, dizginlerini ahmak bir hayatın eline vermiş gibi hisseder, kurtulmak için sürekli figan edip durur. “*Beni o yana bu yana çeken odur. Alçaklık, hayatın alçaklığı! Ne elinden kaçabiliyorlar ne bağırabiliyorlar. Ahmak hayat!*”¹⁵² diyerek serzenişte bulunur. Açmazlarla, acılarla, cevabı olmayan bin bir soruyla baş başadır her an. Güzel günlerin umutlarını yitirmiş kahramanlar, kayıp bir dünyayı arzular; ebedi sessizliğe, karanlığa, gömülüp yok olmaya sürekli methiyeler düzerler.

Camus, intihar fikrinin, aslında bir yanılgı olduğunu düşünür. Çünkü bu, boyun eğıştır. Mantıksal bir sonuç olmaktan öte, uyanışın karşıtıdır. Sisifos Söyleni adlı yapıtında şöyle der:

*“İntiharın başkaldırıdan sonra geldiği sanılabilir. Ama yanlış olarak. Çünkü intihar başkaldırının mantıksal bir sonucu değildir. İçerdiği boyun eğiş dolayısıyla onun tam tersidir. İntihar, sıçrama gibi, en son noktaya götürülmüş kabullenmedir. Her şey tükenmiştir, insan temel tarihine geri döner. Geleceğini, biricik ve korkunç geleceğini fark eder ve ona doğru atılır. İntihar, uyumsuzu kendince çözer. Onu da aynı ölüme sürükler.”*¹⁵³

¹⁵² Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.24

¹⁵³ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.68

Camus ve Hidayet, intihar hakkında farklı düşünürler. Camus: varlığı yaşam boyu sürdürmek gerektiğini söylerken, Hidayet: ölümü bir huzur, belini büken bir yükün, sancılı bir düşün ağırlığından kurtuluş olarak görür. Camus'ye göre: geleceğin aynasında korkunç yüzünü gören insan, şiddetli bir çözüme yaşayarak teslim olur gerçek yazgısına. Camus, anlatısına şöyle devam eder: “(...) *Gönüllü olarak değil, uzlaşmamış olarak ölmek söz konusudur. İntihar bir yanılmadır. Uyumsuz insanın tüm yapabileceği, her şeyi tüketmektir, kendi kendini de tüketmektir.*”¹⁵⁴ İntihar düşüncesine meydan okumak, bilinci son noktasına kadar diri tutmak gerekir. Ancak ölümün, usa uygun tek gerçek olduğu noktasında birleşirler. Camus'ye göre: ölüm gerçekliğiyle, insanın özgürlük umudunu elinden almış, tutsaklığını mühürlemiştir adeta. Tam da bu noktada Hidayet, bir tutsak ve yeryüzü sürgünü olduğunun bilincindedir ki, bu yaşamı sürdürdüğü için utanır varlığından. “*Yapamıyordum artık yapamıyordum / Yadsıyarak yükseliyordu yoldan ayak seslerim / Daha büyüktü umutsuzluğum sabırdan / Ve geçiyordu bahar, o yemyeşil düş / Pencereden, sesleniyordu yüreğime: Bak, hiçbir zaman ilerlemedin, battın sen!*”¹⁵⁵

Özellikle intihar-ı ölüm fikrini sabit hale getiren Hidayet, bu korkunç ve tüyler ürpertici sözcüğün anlamını çok derinlerde hisseder. Furuğ'un şiirinde vurguladığı gibi, yadsır yaşamayı ve ilerlemeyi, lanet eder keder ve gamla örülmüş tutsak varlığına. Zihninde beliren her imge, sesin her tonu, bakışın muğlaklığı,

¹⁵⁴ Albert Camus, A.g.e. s.69

¹⁵⁵ Furuğ Ferruhzad, *Sonsuz Günbatımı*, (Çev.: Onat Kutlar, Celal Hosrovşahi), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2019, s.48

ölüme hasret olduğunu hissettirir. Henüz yirmi üç yaşındayken ölüm hakkında şöyle demiştir:

“Ey ölüm! (...) sen solgun yüreklerin dermanısın. Umutsuzların yüzüne umut kapısını açarsın. Hayat kervanında yorgun düşenleri konuk eder, yol yorgunluğundan kurtarırsın. Sözün kısası övgüye layıksın, ebedi hayatsın sen... Ölüm olmasaydı, herkes onun hasretini çeker, umutsuzluk çılgınlıkları göklere yükselir ve doğaya lanet okunurdu. Hayat geçmek bilmeseydi ne acı ne korkunç olurdu.”¹⁵⁶

Düşüncesinin ebedi, baştan çıkarıcı soluğu, eksik, biçare, travmalar ve bunaltıcı düşlerle yoğrulmuş varlığı, her an ölüme doğru kararlı ve kederli bir yürüyüşü zorunlu kılmıştır. Camus, bütün yaşam sonunda, tek bir gerçek için yaşadığımızı anlarız der.¹⁵⁷ Hidayet, bu gerçeği daha en başından görmüştür.

Hayat karanlıktır, yalnızca gece ve ölüm vardır der, Hidayet.¹⁵⁸ Karanlık Oda adlı öyküsünde, karanlığa, inzivaya, yalnızlığa ve ölüme güzelleme yapar. Kendi içinde sürüp gitmeyi dileyen kahraman, kurtuluşu bu kaçışta bulmuştur.

“Kışın uyuyan canlılar gibi inime çekilmek, kendi karanlığıma dalmak ve kendi içimde olgunlaşmak istiyordum. Karanlık odada resmin belirmesi gibi insanın içinde gizli olan şeyler de hayat koşturmacası ve kavgası içinde, o aydınlıkta boğulup ölüyor. Sadece karanlıkta ve sessizlikte

¹⁵⁶ Sadık Hidayet, “Ölüm” *Hidâyetname*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.31

¹⁵⁷ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.101

¹⁵⁸ Sadık Hidayet, “Karanlık Oda” *Aylak Köpek*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.81

görünüyor insana. Bu karanlık benim içimdeydi. Üzüntüme gelince, neden bir süre boşu boşuna başkalarının peşine takıldım? Şimdi anladım ki benim en değerli yanımda, bu karanlık ve sessizlikmiş. Bu karanlık her canlının yaratılışında var. Yalnız inziva halinde, kendi içimize döndüğümüz zaman, dış dünyadan uzaklaştığımız zaman bize görünüyor. Ama insanlar hep bu karanlık ve inzivadan kaçmaya çalışıyor. Ölüm sesine kulaklarını tıkıyorlar, kendi kişiliklerini hayatın hayhuyu arasında yok ediyorlar!”¹⁵⁹

“Bilmek ölümdür” der, Friedrich Schiller. Bilinir ki; özü anlamaya çalışmak, bulunduğumuz yumuşak iklimden çıkmamıza neden olur. Kış uykusundaki canlılar gibi karanlığına çekilen Hidayet, yalnızca ölümün sesini duyar. Yaklaşan bir sonun ağırlığı altında, üst bir bilince ulaşarak yalnızlaşan kahramanların ölümü, çoğu zaman kendi ellerinden olur. İntihar, bir yanılgıdan çok, bilmenin verdiği gamla çağrılan, acıları dindiren bir şaraptır. Bu, onun tek yazgısıymış gibi sürekli başucunda bekler. *“Bu sırada doğadan, dış dünyadan kopuyordum; bu ezeli akıntı içinde silinmek, yok olmak istiyordum. Kaç defa mırıldandım durdum: Ölüm!.. Ölüm!.. Neredesin?”¹⁶⁰*

Tanrı ve inanç, iman eden çoğu kimseler için ölüm korkusunu, yok olup gitme düşüncesini hafifletir. Ezeli ve ebedi olan yaratıcının, insanı huzur dolu bir iklimde, sonsuza dek ağırlayacağını düşünürler. Gözyaşı ile merhamet dilenen bir tanrının varlığı, çoğu zaman dünyevi acıları dindirir. Çünkü varlığın gideceği sonsuz bir zevkler bahçesi vardır, hiçlik diye bir şey yoktur. Dinsel olana sığınma

¹⁵⁹ Sadık Hidayet, A.g.e. s.81

¹⁶⁰ Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.68

her zaman umut dolu bir zemin yaratır insan için. Camus, Sisifos Söyleni adlı yapıtında, Rus filozof Lev Shestov'dan şöyle bir alıntı yapar: *“Tek çıkar yol, insan yargısı için bir çıkış yolu bulunmayan yeredir. Böyle olmasa, Tanrı'ya ne yapacaktık? Kişi ancak olanaksız elde etmek için Tanrı'ya yönelir.”*¹⁶¹

Buna karşın Hidayet, neredeyse tüm öykülerinde, kuşkuya yer vermeyecek şekilde Tanrı'ya ve öte dünyaya olan inancı yadsır. Belki de bu hiçlik düşüncesi acılarının ezici kuvvetini arttırmıştır. Veramin Geceleri adlı öyküsünde karakter şöyle der:

*“Demek istediğim; kötü eğitiliyoruz biz. Bütün sakatlıklar, daha çocuk yaşta beyinlerimize doldurulan, herkesi öbür dünyaya yönlendiren hurafelerden kaynaklanıyor. Bu dünyayı bırakıp mevhum bir fikre yapışmışız. Öbür dünyadan dönüp de bize haber getiren var mı acaba? Anamızdan doğduk mu, ölene kadar ahiretimiz için ağlıyoruz. Yaşamak mı denir buna?”*¹⁶²

Benzer şekilde Dua adlı fantastik öyküsünde öte dünyada buluşan ruhlar, inancın ne kadar kof olduğunu, bütün hayatı boş yere harcadıklarını düşünür, uzun uzun tartışırlar. Ne Tanrı ortalıklarda görünür ne ödül ne de ceza vardır. *“Dünyada çektiğim bunca acı, bunca dert boşuna mıydı yani?”* der karakterlerden biri.¹⁶³ Daha çok, Dua, Veramin Geceleri ve S.G.L.L. adlı öykülerinde odaklandığı esas meseleler; boş inanç, öte dünya gibi sorunlardır.

¹⁶¹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.50

¹⁶² Sadık Hidayet, “Verâmin Geceleri”, *Alacakaranlık*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s.81

¹⁶³ Sadık Hidayet, “Dua”, *Alacakaranlık*, (Çev.: Mehmet Kanar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s.67

İnsanlığın taktığı bütün maskelerin farkında olan Hidayet, Kör Baykuş adlı uzun öyküsünde, imanın ölüm karşısında bir hiç olduğunu şöyle dile getirir:

“Dinin, imanın, inancın ölüm karşısında ne kadar gevşek, çocukça bir şey; sağlıklı ve mutlu insanlar için hemen hemen bir tür eğlence olduğunu hissediyordum. Ölümün korkunç gerçeği ve canımı eriten bu haller karşısında ruhun ödüllendirilmesi, cezalandırılması, kıyamet günü hakkında bana telkin edilen şeyler tatsız bir aldatmacaydı. Bana öğretilen duaların ölüm korkusu karşısında hiçbir etkisi yoktu.”¹⁶⁴

Hidayet, yaşamın yüzünü ıslıl ıslıl parlatan hurafelerden sakınmıştır her zaman. Ne yeryüzüne ne de öte dünyaya ait olduğu düşüncesindedir. *“Beni teselli eden tek şey, ölümden sonra yok olma umuduydu”* der.¹⁶⁵ Ona göre, yalnızca ölüm yalan söylemez ve bizler ölümün çocuklarıyız. Dünyanın aldatmacalarından kurtaran odur bizi. Zamanı, mekânı, acıları unutturan odur. Sadece o, bütün kuruntularımızı yok eder. Doğduğumuz andan itibaren her fırsatta, fısıldar kulağımıza. Bazen hiçliğe düşmüş gibi dalıp gitmemiz bu yüzdendir: ölüm konuşmuştur bizimle.¹⁶⁶ *“Ölüm usul usul mırıldanıyordu; her kelimeyi tekrarlamak zorunda olan kekeme gibi; şiiiri bitince başa dönüp başlayan biri gibi...”¹⁶⁷*

¹⁶⁴ Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, (Çev.: Mehmet Kanar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.74-75

¹⁶⁵ Sadık Hidayet, A.g.e. s.82

¹⁶⁶ Sadık Hidayet, A.g.e. s.83-84

¹⁶⁷ Sadık Hidayet, A.g.e. s.100

SONUÇ

Bu çalışmada Albert Camus'nün Sisifos Söyleni adlı denemsinden yola çıkarak, Sadık Hidayet'in yaşam öyküsünde ve yapıtlarında uyumsuzun belirtilerini açığa çıkarmaya çalıştım. Hidayet'in eserlerini irdelediğimde; yabancılaşma, yalnızlık, yaşamın anlamı, intihar ve ölüm gibi cevabını aradığım soruların, Sisifos Söyleni ile örtüşebildiğini gördüm.

Yaşamı boyunca iki dünya savaşı görmüş, ülkesinde siyasi kargaşaların yaşandığı, aydınların dışlandığı bir çağın yazarı olarak Hidayet, çoğunlukla; - eserlerinden de anlaşılacağı üzere- içe dönük, yalnızlaşmış, derin bir yaşam sorgusuna girişmiş, intiharı ve ölümü arzulayan melankolik bireylerin hikayelerini anlatmıştır. Bunun yanında; toplumunun çürümüşlüğünü anlattığı, yozlaşmış değerleri yerden yere vurduğu öyküler ve oyunlar da kaleme almıştır. Anlaşılmadığı ve kendini değersiz hissettiği bir toplumda -dahası böyle bir dünyada- yaşamak içe dönmesinin nedenlerinden yalnızca biridir. Onun esas kavgası anlam bulamadığı "saçma" evrendeki yaşam mücadelesiydi. Kahramanları da kendisi gibi, çoğunlukla; saçmalık ve anlamsızlık karşısında sıkışıp kalmış, ölümü arzulayan bireylerdir. Eserlerinden de anlayacağımız üzere; öyküleri çoğunlukla intihar ve ölüm temalıdır.

Hidayet, sonucu bilinen bir amaca doğru küçük adımlarla yürüdü yaşamı boyunca. Kendi evrenine doğru yaptığı bu kederli ve kararlı yolculuk, onun

yaşamını sonsuz kılmıştır. Onun gücü ve imgesi, yaşamın olanca ağırlığı altında yazgısına biçim vermesiyle, saçma ve uyumsuz bir dünyaya başkaldırısıyla açığa çıkar. Bilmenin baştan çıkarıcı soluğu ayrık, yabancı, uyumsuz kılmıştır onu. Yaşamına ve yapıtlarına bakıldığında tanrısal bir gücün, bir kaynak gibi fişkırdığını görürüz. Eserleriyle bize kadar ulaşan çığı, kendi “saçma” evrenimizde hakiki bir pencere açar. Bir nehir gibi akar bize doğru, pasımızdan ve kirimizden arındırmak için. Bütün pisliği açığa çıkarır, yaralarımızı deşer, bu yeniden doğmamız için bir fırsattır.

KAYNAKÇA

Abidîni, H. M. (2002). *İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı I*, Çev.: Doç. Dr. Derya Örs, Nüsha Yayınları, Ankara.

Bashiri, I. (2019). *The Life of Sadeq Hedayat*, Bashiri Working Papers on Central Asia and Iran.

Baudelaire, C. (2016). *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Erdoğan Alkan, Varlık Yayınları, İstanbul.

Beraheni, R., Hüsrevşahi H., Kırer, S. (2011). *Yazarın Gölgesi*, Çev.: Haşim Hüsrevşahi, Kavis Yayınları, İstanbul.

Camus, A. (1996). *Denemeler*, Çev.: Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Say Yayınları, İstanbul.

Camus, A. (2017). *Sisifos Söyleni*, Çev.: Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul.

Char, R. (1990). “Sunu Yerine”, (Yaz.: Albert Camus), *Seçme Şiirler*, Çev.: Samih Rifat, Ada Yayınları, İstanbul.

Demiralp, O. (2001). *Kör Okur*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Erhat, A. (1989). *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Ferruhzad, F. (2019). *Sonsuz Günbatımı*, Çev.: Onat Kutlar, Celal Hosrovşahi, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.

Gogh, V.V. (2015). *Theo 'ya Mektuplar*, Çev.: Pınar Kür, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hidayet, S. (2016). *Kör Baykuş*, Çev.: Behçet Necatigil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hidayet, S. (2016). *Diri Gömülen*, Çev.: Mehmet Kanar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hidayet, S. (2016). *Hidâyetname*, Çev.: Mehmet Kanar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hidayet, S. (2016). *Üç Damla Kan*, Çev.: Mehmet Kanar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hidayet, S. (2017). *Aylak Köpek*, Çev.: Mehmet Kanar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hidayet, S. (2018). *Kör Baykuş*, Çev.: Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Hidayet, S. (2018). *Alacakaranlık*, Çev.: Mehmet Kanar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hidayet, S. (2018). *Hayyam'ın Terâneleri*, Çev.: Mehmet Kanar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Homeros, (2017). *Odysseia*, Çev.: Azra Erhat, A. Kadir, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Hölderlin, F. (1990). *Hyperion I*, Çev.: Melâhat Togar, M.E.B. Yayınları, İstanbul.

Hölderlin, F. (2013). *Seçme Şiirler*, Çev.: A. Turan Oflazoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul.

Magill, F. N. (1971). *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*, Çev.: Vahap Mutal, Hareket Yayınları, İstanbul.

Nietzsche, F. (2017). *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, Çev.: Ahmet Cemal, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Pessoa, F. (2017). *Huzursuzluğun Kitabı*, Çev.: Saadet Özen, Can Yayınları, İstanbul.

Rilke, M. R. (2017). *Bütün Şiirlerinden Seçmeler*, Çev.: Ahmet Cemal, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Sabato, E. (2016). *Tünel*, Çev.: Pınar Savaş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sartre, P. J. (2018). *Varoluşçuluk*, Çev.: Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul.

Sepehrî, S. (2015). *Sekiz Kitap, Bütün Şiirleri*, Çev.: Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Zweig, S. (2017). *Şeytanla Savaş*, Çev.: Zehra Kurttekin, Can Yayınları, İstanbul.

Wahl, J. (1999). *Varoluşçuluğun Tarihçesi*, Çev.: Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul

